

előretölt

helyőrség

vajdaság

2023. augusztus 19. VI. évfolyam 8. szám

2 Interjú Snétberger Ferencel

5 A ferencesek jelenléte Szabadka városában

10 „Még kicsi voltam, és nem tudtam, mit látok pontosan”

vezérvess

Lackfi János

Kiviszi

Ki viszi ki karjában tartva a csivavát a szemközti parkba?
 Ki viszi el Pakson át Vácra a kis csomagot félve, fázva?
 Ki viszi ki nagyikát bögve halottak napján a temetőbe?
 Ki viszi át a piszkos bevételt egy adóparadicsomba végleg?
 Ki visz majd a buliba viszkít, mely vírust öl, bódít és tisztít?
 Ki viszi fel lépcsőn, lift nélkül a mosógépet, míg belekékül?
 Ki viszi el végül a cechet, Fekete Pétert, amivel veszthet?
 Ki viszi gazdinak a zsákmányt, félbeharapott egeret, patkányt?
 Ki viszi az apjánál többre, account manager lesz belőle?
 Ki viszi itt végül a prímet, kiben tisztelünk alfahímet?
 Ki viszi el végül a pálmát, ruhatárból a legszebb vállfát?
 Ki viszi családját a hátán, túl migréren és minden náthán?
 Ki viszi el boltból a cukrot, az édes élet rögtön ugrott?
 Ki viszi börtönbe a mások bűne miatt a szabadságot?

interjú

A MAGYAR OPERETTJÁTSZÁS LELKE A VIRTUS

Beszélgetés Kerényi Miklós Gábor Kossuth- és Erkel Ferenc-díjas rendezővel

Vasárnap délután a második alkalommal megszervezett Nyárhangelő Fesztiválon a palicsi Nyári színpadon egy csapat fiatal művész próbál, sűrög-forog, énekel, táncol. Egyelőre még flitter, léggömbök, pezsgópukkanás és holdfény nélkül, de már a primadonnák, szubrettek és bonvivánok lelkesedésével és lendületével. Biztos a siker, hiszen kit érdekel a hőség és a szúnyogok, amikor a színpadon Marica grófnő, Verecky Szilvia vagy éppen Albert herceg dalol káprázatos díszletek között?! A közönség már a kapu előtt tolong, valószínűleg magában vagy hangosan a Hajmási Pétert dúdolja, amikor én még arról érdeklődöm **Kerényi Miklós Gábor** – **Kerótól, a 120 perc a Föld körül** című operettgála rendezőjétől, hogy kik a fiatal művészek, és mit képvisel a Monarchia Operett.

– A Monarchia Operett egy nagyon izgalmas vállalkozás, a mai, korszerű operettjátsszást próbálják

népszerűsíteni, és abban a stílusban játszani a kiváló táncoskomikus, Kollár Péter Erik vezetésével. Azt az elvet követik, hogy a magyar operettjátsszás lelke valójában a virtus, a nagy erő, a szellemesség, a közönség bevonása, ezáltal pedig korszerűsítik az operettet. Jelen pillanatban egy nagyon klassz kis csapat dolgozik, Frankó Tünde Liszt Ferenc-díjas operaénekes, érdemes művész segítségével és Árvai Dániel szólístáival. Az egész csapat komolyan veszi azt, hogy az operett ma is lehet népszerű, ha nagy lendülettel, fiatalosan játsszák, és hogyha kiderül az operett lényege – ami fontos –, hogy mindenki lehet szerelmes. Szóval az operettet nem úgy kell játszani, mint egy panoptikumot. Elnézést kérek, imádtam annak idején, és ma is nagy tisztelője vagyok Honthy Hannának, de ma már nem úgy kell énekelni, ahogy ő, és ahogy nosztalgikusan visszatekintünk, hanem úgy, ahogy most egy fiatal ember szeret, táncol, beleőrül, mert most ilyen a világ. Ezt képviseli a Monarchia Operett.

Madár Anikó

Ha létezik megosztó zenei műfaj, akkor az az operett. Talán nem is a zene miatt, inkább a már-már giccsbe hajló szövegek miatt vitatják egyesek az operett értékét. Ön hogyan vélekedik, mitől lehet esetleg igazuk azoknak, akik giccsesnek vagy elavultnak tartják?

– Azért van igazuk, mert a száz évvel ezelőtti szövegfordításokat ma egy az egyben előadni és álmatagon játszani, a szerelmet úgy előadni, hogy „jaj, de nagyon ábrándoztam utánad”..., ez nem csak az operettben, minden más műfajban is giccses. Ennek a játékmódnak sajnos van egy hagyománya, sőt a német és osztrák operettben mind a mai napig jelen van. A magyar operett azért világhírű, mert az igazi fő képviselői, Latabár Kálmán, Rátónyi Róbert, Oszvald Marika, Lehoczki Zsuzsi pontosan azt a tüzet vitték bele, amitől ez nem elavult. Nyilvánvaló, hogy a szöveget a mai nyelvhez kell igazítani. Mondok egy nagyon izgalmas példát: a *Szentivánéji álom* című Shakespeare-darabnak van egy kiváló fordítása Arany Jánostól. Meseszerű, gyönyörű nyelvezetű, fantasztikusan bájos fordítás, de ma egy színház, amely komolyan veszi a dolgot, nem ebben a fordításban játssza, hanem Nádasdy Ádáméban, vagy még frissebbet választ, mert ez a darab sokkal durvább, sokkal keményebb és állatibb, mint ahogy Arany János lefordította, nagyszerűen, a 19. század stílusának megfelelően. Na de mi itt ma a 21. században élünk. Az operettet is megírták száz vagy száz-húsz évvel ezelőtt valamilyen nyelvezettel, lefordították magyarra, de ma ezt újra kellene fordítani. Bizonyos szlogeneket persze érdemes megtartani, például azt, hogy: „Te rongyos élet, bolondos élet...” Ezt nem kell bántani, mert ez ma is igaz. Azt is meg kell őrizni, hogy „jaj, cica eszem azt a csöpp kis szád”, de csak ezt az egy sort, mert a következő már úgy néz ki, hogy „nélküled még a mennyország is fád”. Szerintem azt a szót, hogy fád, a ma magyarul beszélők 95 százaléka nem érti.

VILÁGHÍR ÉS TEHETSÉGGONDOZÁS

Zvekán Péter

A salgótarjáni másfél szobás házból a világ legnagyobb színpadjain át a saját iskoláig – Snétberger Ferenc története

Gyerekkorában még sorba kellett állnia, hogy idősebb testvérei mellett hozzájuthasson édesapja gitárjához. Jó hallásának és kitartásának köszönhetően végül sikerült elérnie, hogy abból éljen, amit szeret, az pedig nem más, mint a gitár és a dzsessz. Bár ma már Berlinben él, a Kossuth-díjas zenész sosem felejtette el, honnan is jött. A palicsi Nyárhangoló Fesztiválon a hangpróba előtt sikerült „elrabolnunk” pár percet. Ez Snétberger Ferenc története.

Önök heten voltak testvérek. Valóban sorba kellett állni a gitárért?

– Annak idején nagyon szegények voltunk, egy mindössze másfél szobás ingatlanban éltünk, és valóban heten voltunk testvérek. Édesapám zenész volt, és mindig vártuk, hogy mikor jön már haza a muzsikálásból, mert vele együtt megérkezett a gitár is. Amikor pedig otthon volt a hangszer, valóban „harcolni” kellett érte. A két bátyám már tudott rajta zenélni, így általában a harc helyett inkább kivártam a sorom.

Igaz, hogy előbb tudott fejben játszani, mint a hangszeren?

– Az az igazság, hogy már korán kiderült a számomra, hogy jó a hallásom, hogy egyszerűen hallom a zenét. Akkoriban még nem tudtam gitározni, maximum egy-két akkordot, amit ellestem édesapámtól, de belül már hallottam a zenét, és már volt elképzelésem arról, hogy azt hogyan kellene átvenni a hangszerre. Ez az idő múlásával egyre jobban ment, míg végül már én is elsajátítottam a gitárjátékot.

Később Salgótarjából Budapestre költözött. Hatalmas lépés volt ez akkor?

– A vicces az, hogy Salgótarjánhoz viszonyítva Budapest nem nagy távolság, legalábbis kilométerben, de számomra ez nagyon nehéz, ugyanakkor mindenképpen szükséges lépés volt. Ott alkalmam nyílt bekerülni a Bartók Béla Konzervatóriumba, így végre zenét tanulhattam, és úgy általában, zenélhettem.

Ellátogattam egy hangszerkiállításra, ahol láttam azt az

álomgitárt, amelyet édesapámmal csak a képeken nézegettünk. Megkértem a barátomat – aki tudott németül, mert ott németek állítottak ki –, hogy kérdezze meg őket, hogy játszhatnék-e azon a bizonyos hangszeren. Megengedték, és akkor a véletlen műve volt, hogy Babos Gyula (Liszt Ferenc-díjas magyar dzsesszgitáros) éppen arra járt, hallotta a játékomat, és mivel a konziban akkor indult a gitár tanszak, meghívott, hogy felvételizzek. Ez azért fontos, mert akkor érettségim nem volt, a konziba viszont a nélkül normál esetben nem vettek volna fel. Nekem viszont megengedték, hogy a tanulmányaim mellett szerezzem meg az érettségit.

Nehéz volt érvényesülni a budapesti zenei életben?

– Több okból is nehéz volt. Egyrészt ez nem úgy van, mint a mesékben, hogy ha valaki tehetséges, akkor az rögtön nagy karriert fut be, másrészt anyagilag sem bizonyult könnyűnek megoldani az ottlétet. Albérletbe nem mehettem, így ismerősöknél kellett meghúznom magam, bevallom, nagyon megszenvedtem.

Később Budapesten már ismert zenésszé vált, egy pillanatban mégis úgy döntött, hogy kiutazik Berlinbe. Miért éppen Berlin?

– A konzi után rengeteget zenéltem, sőt tanítottam is klasszikus gitárt. Időközben Dész Lászlóval és Horváth Kornéllal megalapítottuk a Trio Stendhal zenekart, sikereket értünk el. 1988-ban jártam először Berlinben egy fesztiválon fellépni, ahol annyira megtetszett a multikultúra, hogy akkor eldöntöttem, ha egyszer elmegyek, akkor Berlinben fogok letelepedni.

2011-ben úgy döntött, Magyarországon alapít egy zeneiskolát, amely elsősorban nehéz sorsú gyerekeknek nyújt lehetőséget. Mindez viszont még Berlinben kezdődött.

– Valóban van előzménye a magyarországi sulinak. Amikor kimentünk Berlinbe, akkor újból felépítettem magam, és idővel ismertségre és jó kap-

Snétberger Ferenc

csolatokra tettem szert. Egy nagy koncertem után egy újságíró interjút készített velem, és az utolsó kérdése úgy szólt, hogy mit szeretnék. Akkor erre azt válaszoltam, hogy milyen jó lenne olyan iskolát létesíteni, akár Berlinben, olyan gyerekeknek, akik hátrányos helyzetűek, vagy akiknek egyszerűen nincs lehetőségük, hogy be tudjanak iratkozni egy normális zeneiskolába. Ezt olvasta egy hölgy, akinek a férje a szenátusban dolgozott, és mivel nagyon tetszett nekik az ötlet, ez a projekt akkor megvalósult. Ez sokkal kisebb méretű volt, mint most Magyarországon, és körülbelül öt-hat évig tartott. Többnyire gitárosok vettek részt, de akadtak harmonikások, hegedűsök is. Mintegy tizenkét fiatalal tudtunk foglalkozni, akikből a későbbiekben mind zenész lett.

A magyarországi Snétberger Zenei Tehetség Központban hányan tanulhatnak, és iskolai tanulmányok mellett vehető-e?

– Általában hatvan, 12 és 22 év közötti gyerekekkel foglalkozunk. Jelenleg ötvenöten vannak. Nagyon örülök, hogy sikerült elérnünk a folyamatos működést, hiszen ez már a tizenharmadik év, hogy létezünk. Maga az oktatás tizenkét hét. A gyerekek

akkor jönnek hozzánk, amikor az iskolában szünet van. A nyári vakáció természetesen a leghosszabb, de ott van még az őszi és a tavaszi szünet is. Az oktatás nagyon intenzív, nemcsak gitár van, hanem minden más hangszer is. Arra is figyelünk, hogy ha valakinek gondja van a saját iskolájában például a matekkal vagy valami másal, akkor abban is segíteni tudunk. Azt, hogy ez valójában mekkora projekt, szavakkal nehéz elmondani. Azt is megemlíteném, hogy maga az iskola gyönyörű helyen található, egy völgyben Felsőörsön, a Balatontól alig pár kilométerre. Olyan iskola ez, mint egy kollégium, ahol a tanulók lakhatnak, mi oldjuk meg az étkeztetésüket, még hangszert sem kell hozniuk, mert azt is tudunk biztosítani, és ami nagyon fontos, hogy mindez teljesen ingyenes a tanulók számára. Eddig több mint négyszázan végeztek nálunk.

Hogyan néz ki a felvételi?

– A felvételi lényege, hogy meghalljuk, hogy az adott fiatal hogyan játszik. Szervezett felvételek vannak Magyarországon különböző pontjain, különböző időpontokban, sőt nekem is el lehet küldeni egy pár perces felvételt, amiből én már látom és hallom azt, amire szüksé-

gem van. Talán elsőre szokatlannak tűnik, hogy nekem személyesen is küldhetnek bármikor anyagot, de sokan élnek ezzel a lehetőséggel. Az a fontos, hogy rátaláljak a tehetségre. Előfordult olyan is, hogy valaki nem volt virtuóz, de annyira jól állt a kezében a hangszer, hogy felvételt nyert.

Emellett 2023-ban Budapesten létrejött egy stúdió is?

– Valóban, ez nagyon komoly támogatással jöhetett létre, és a VIII. kerületben található. Kellőképpen modern, tökéletesen felszerelt stúdió, ahol a kiemelt tehetségű gyerekek gyakorolhatnak, készülhetnek a koncertjeikre. Emellett van lehetőség lemezfelvételre is, szóval minden van, aminek egy stúdióban lennie kell.

Igaz, hogy itt sokszor Ön a hangmérnök?

– A hangmérnökség rengeteg időt vesz igénybe, úgyhogy nem szeretnék ezzel nagyon sokat foglalkozni, de igen, valóban megtanultam, mert maga a téma nagyon érdekel, és Berlinben otthon is van egy kis stúdióm. Azért emeltem ki, hogy nem szeretnék sok időt foglalkozni ezzel, mert mégiscsak zenész vagyok, inkább arra koncentrálok a továbbiakban is.

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség lapcsalád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Farkas Wellmann Endre** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Jovánovity Patyrek Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőségi titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

TÁMOGATTA A
MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

7+82

ELŐRETOLT Helyőrség, Vajdaság / főszerkesztő Farkas Wellmann Endre
– 1. évf. 1. sz. (2018) –, – Szabadka: Szekeres László Alapítvány 2018 –
(Novi Sad: Magyar Szó). – 41 cm.

Elérhető <https://vajdasagihelyorseg.org.rs/> – Havonta. – Megjelenik a Magyar Szó napilap mellékleteként. Elérhető másodkiadás más médiumon: Előretolt Helyőrség Vajdaság (Online) – ISSN 2812 – 962.

ISSN 2812–9954 – Előretolt Helyőrség Vajdaság

COBISS.SR-ID 68580105

A fád azt jelenti, hogy rosszkedvű, ehhez már nem kell ragaszkodni, ehelyett újat kellene írni. Mi ezt úgy énekeljük, hogy „jaj, cica eszem azt a csöpp kis szád, érzem, hogy elborít a férfitvágy”, ami ugyanannak egy sokkal modernebb változata. Persze álmatagon énekelve ez sem mozdít meg senkit, de ha van benne lendület, tűz, akkor érzem, hogy itt egy olyan srácról van szó, aki pillanatokon belül ráugrana a hölgyekre.

A 120 perc a Föld körül című operett est milyen dalokból, darabokból állt össze?

– Kálmán Imrének azokból a műsorszámokból és dalaiból állt össze, amelyeket különböző országokkal, városokkal kapcsolatosan írt, Budapesttel, Béccsel, Párizssal, Moszkvával, Újdelhivel, Bombayel, New Yorkkal és Kolozsvárral. Ez az utazás, amely tulajdonképpen körbe megy a világon, rendkívül izgalmas, és nagyon érdekes, hogy Kálmán mindegyik országnak, országrésznek a koloritját beleírta a zenéjébe, amely mégis mindig mindenütt megmaradt magyaroknak.

Mi az ő titka?

– Jaj, istenem, ezt nagyon nehéz megmondani. Koessler Jánosnál, a Zeneakadémia professzoránál – Bartóknak és Kodálynak is ő volt a tanára – együtt végzett három fiú, három operett-zeneszerző, Szirmai Albert, Jacobi Viktor és Kálmán Imre. Koessler azt mondta, hogy közülük a legokosabb, aki tényleg egészen fantasztikus, az Szirmai Albert, a legtehetségesebb, aki zseniális és igazán különleges, az Jacobi Viktor, de aki a legtöbbre fogja vinni, az Kálmán Imre. És igaza lett. Valószínűleg tévedett abban, hogy ki a legtehetségesebb, mert bár Jacobi tényleg csodálatos zenéket írt, én is a rajongója vagyok, de Kálmán Imrében az a csodálatos, hogy az ő zenéjében lelkek szólalnak meg. Az operett az ő keze munkája nyomán igaz dallamokról szól, olyan igaz

dallamokról, amelyek nem felületesek, amelyeket ha valaki komolyan vesz és komolyan énekel, nem giccsesen álmodozva, hanem azzal a mélységgel és erővel, ahogy ezt Kálmán szándékozott hallani, az mindenkit megérint. Például amikor Mister X megszólal, és énekel, hogy „trombita zeng és pereg a dob, lesi a nép az attrakciót...”, akkor valóban mindenkinek megdobban a szíve. Nem lehet szépelgően énekelni, hanem szívből, lendületből, erőből és a belső vágyak szenvedélyéből. Ez az operett titka, és ebben a világban a legjobb Kálmán Imre.

Mi itt, Palicson nagyon büszkék vagyunk erre a gyönyörű nyári színpadra, és szinte ünnepként éljük meg, ha egy rendezvényt itt tudnak megtartani. A szabadtéri helyszín mennyire szolgálja az előadás sikerét?

– Mindig kérdéses, hogy a körülmények mennyit rontanak és mennyit javítanak egy előadáson. A szabad tér jellegzetességei miatt az előadás egy bizonyos százalékot romlik, és ezzel gyengébb lesz, ugyanakkor a szabad tér varázsa, hangulata, hozzátesz. Tapasztalatom szerint többet tesz hozzá, mint amennyit ront. Lehet, hogy a világítás nem tökéletes, mert nincs elég sötét, lehet, hogy jön néhány szúnyog, a takarások talán nem annyira rejtelmesek, de az egésznek az a varázsos hangulata, hogy a fák között, a színpad mögött a várat idéző kőépülettel egyszerre csak megszületnek érzések, vágyak, remények, ez ebben tulajdonképpen segít. Imádom a szabad teret, azal büszkélkedhetek, hogy az én előadásaim alatt süttött legtöbbet a hold a Szegedi Szabadtéri Játékokon, száz esténél többször játszották a produkcióimat, és nagyon szerette a közönség. Tehát elvben az mostohább körülmény, mint egy zárt tér, de messze pótolja a hangulat és az erő. Ez itt Palicson szintén csodálatos helyszín, harmadszor vagyok itt, először 1986-ban Verdi *Macbeth* című operájával szerepeltünk még Ljubisa Ristic meghívására, aki akkor Shakespeare-fesz-

Kerényi Miklós Gábor

Fotó: Dombóvári Tamás / Kerényi Miklós Gábor Facebook-oldala

tívált szervezett itt, másodszor pedig 2011-ben a Lévy Szilveszter-énekkoncerten. Mindkétszer fantasztikus élmény volt itt szerepelni.

Kálmán Imrével és a magyar operett korszerűsítésével kezdtük a beszélgetést. Felmerül bennem a kérdés: ha külföldre is el tud jutni egy-egy ilyen előadás, akkor hogyan fogadják? Az operett örök?

– Magyarországon létezik operettközönség, de nagyon fontos az, amiről már beszéltem, hogy hogyan adják elő az adott művet. Van egy lejáratós stílus, amikor előveszik az osztrák-német stílust, és az operettet úgy akarják játszani, ahogy megírták, nem akarnak változtatni rajta, és nem központi kérdés az, hogy milyen új táncvariáció, milyen új poén kerül bele, ez esetben bizony az operett kihálásra ítélt műfaj. Muszáj nagyon erősen korszerűsíteni. Külföldön kifejezetten azt várják, hogy mi egy igazi, erős, magyar virtuos produkciót mutassunk be, ott ennek van értéke, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy régebben az Operettszínház harminc-egyven előadással vendégszerepelt Németországban, Ausztriában, Olaszországban a *Márica grófnővel*, a *Csárdáskirálynővel* meg a *Víg özvegyvel*, az elmúlt öt évben viszont egyetlen előadást sem hívtak meg. Tehát ez élesen bizonyítja, hogy magyaroktól német-osztrák típusú operettjátást senki nem akar nézni a világban.

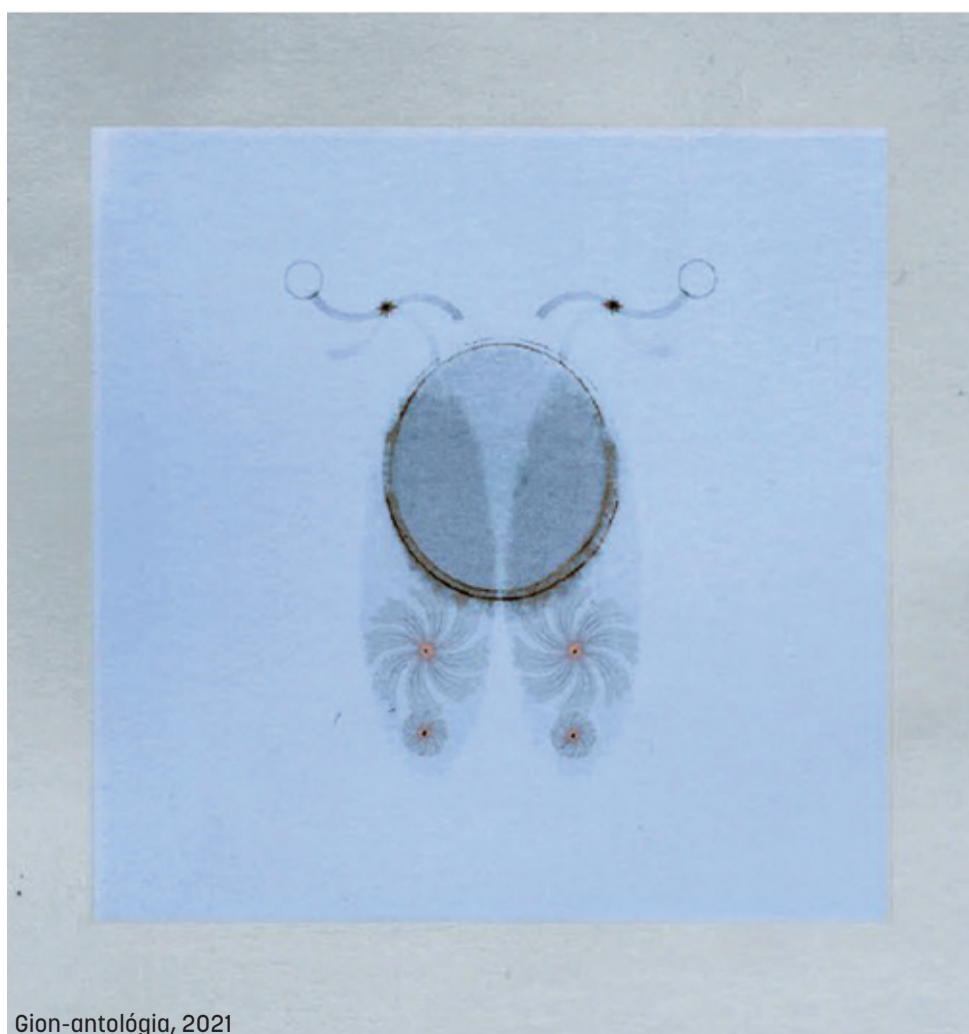
Viszont önnek nemcsak az operett kedves, hanem ugyanannyira jártas az opera és a musicalek világában is. Ezt a hármat el lehet-e választani, lehet-e rangsorolni, vagy Kerényi Miklós Gábor maga a zene?

– Ezt nem merném mondani, hogy én vagyok a zene, sokkal csúnyábban azt szoktam mondani magamról, hogy mindegyik rendező vagyok. Imádom a zeneszínház műfajt. Ami az operát illeti, nagyon büszke vagyok arra, hogy a Magyar Állami Operaház repertoárján szerepel a *Pillangókisasszony*-rendezésem, most éppen hat előadás volt, mind telt házzal. Nagyon szeretem a musicaleket is, sok izgalmas darabot sikerült színpadra állítanom, október 13-án Budapesten

az Arénában újra látható lesz a *Rómeó és Júlia* című rendezésem, amely tízezer nézőt vonz, és nagyon örülök, mert jelen pillanatban az egyik legnagyobb siker a *Lévi Story* musical, *A farmerkirály*, amely a farmernadrág feltalálásáról szól, ezt Jávor Ferenc és Müller Péter Sziámi írta. Ha dicsekedni kell, akkor elmondhatom még, hogy a Szegedi Szabadtéri Játékokon az idén a legnagyobb sikere az én *Tévedések vígjátéka* rendezésemnek volt, amit prózában állítottam színpadra. Nagyon szeretem a prózát is, annak idején *Az ifjúság édes madarát* rendeztem a Nemzetiben a csodálatos Béres Ilonával és – hihetetlen nagy színész volt, csak nem annyira ismerik – Kaszás Attila Tádéval. Hiszek a színházban, abban, hogy el kell varázsolnunk a közönséget, hiszek abban, hogy „szórakoztatni” kell – nálam a szórakoztatás lekötést jelent, és örömet kell szerezni. Fontos, hogy olyan gondolatokat tudjunk az előadás alatt vagy által átadni, amelyek az embereket foglalkoztatják, és reggel borotválkozás, sminkelés közben, ha tükörbe néznek, akkor eszükbe jut, hogy vannak furcsa és érdekes dolgok a világban.

Nem csoda, hogy a vérében van a zene, és számos stílusban jártas, hiszen a szülei énekmesterek voltak, és mondhatjuk azt is, hogy ez a zenei tehetség tovább is adódott, hiszen a három gyermeke közül kettő ugyancsak zenei, színházi ember lett. Épp egy Márai-estről jövök, ahol elhangzott, hogy a család elől nincs menekvés. Így van ez?

– Nem hiszek igazán a genetikai kódban, de nem tudok tiltakozni sem, valóban, édesanyám a Színművészeti Egyetemnek volt az ének- és beszédtanára, édesapám pedig a Bartók Béla Konzervatóriumnak a tanszékvezetője, és mindmáig az ő *Éneklés művészete és pedagógiája* című könyvéből tanulnak a Zeneakadémián. Rengeteg zenei élményem van kölyökkoromból, a zongora alatt ülve írtam a matekleckét, amíg mondjuk Gregor Jóska és B. Nagy János – most példaként mondtam két nagy magyar énekest – ott skálázott az apukám mellett.

Gion-antológia, 2021

vers

Klemm József

Négy miniatűr

próféta

az utcasarkon
jajgatott, nem értette
szavát senki már,

este elvitték
kék angyalok, helyére
beült a halál.

...

Inszomnia

hasztalansággal
múlt el a nap, jó lenne
aludni végre,

fenn bíbor füstben
kúszik a Hold, rímeket
karcol az égre.

...

Szorongás

Az elmúlástól már régen nem félek,
de kísért még a gondolat, hogy mégsem érek
oda, hova sorsom rendelt,
s hogy életemben nagyobb rendet
kellett volna tartanom,
mert a témérdek elherdált alkalom
miatt az is elfeled majd,
ki egykoron megteremtett.

...

Fohász

Kőből pattintottál engem, Uram,
ezért szikrázom mindig, mikor rám csapsz.
Felhőből formáztál engem, Uram,
ezért nem vagyok másnak biztos támasz.
Vízből merítettél engem, Uram,
s lám, szétfolyok hatalmas tenyeredben!
Tűz voltam egykor, ma már csak üszök...
Gyújts lángra újra saját szent tüzedben!

Gyetzvai Balázs

Én is vedlek

Rám párasodnak lekopott
bőröm alantas darabkái;
később megtörlöm – ahogy
szemüveget illik –, hogy lásson
a testem, majd mikor kitisztulok;
észreveszem a torz vonásokat,
és éget a lekapart bőröm.
A teknősök szerint még korai,
hogy kijöjjön a pikkelyem, de érzem –
a mindennapok folyójában egyre beljebb
úszom, és nem – nem érdekel, amit mondanak.
A bőröm szirmai szétterülnek körülöttem,
így vagy úgy – ők takarnak be engem a vízen,
és érzem a megtisztulást; testemen átázik, ami
vagyok, valaki, aki már megszületett –
csak túl sokáig volt a ködben.

Kezdett letisztulni

A zavarosság bonyolultságában is van valami gyönyörű.
Az értelem helyezkedik közepén, a szabadötletek
a váz belterében pattognak egymásba a körgyűrű
szerkezetében, miket csak magam ölelek.

Kezdett letisztulni egyszer ez a nevezhetetlen dolog;
aztán végső soron megint csak magamra bukkantam –
leválasztott idegek, eseménytelen bőr – a csont is ropog,
mire észrevettem, megint erősebb lett a hullám; megfulladtam.

– Kezd a csontod is elfogyni, várnak.
– Tudom. Tanulok újból megszületni.

Móger Tímea

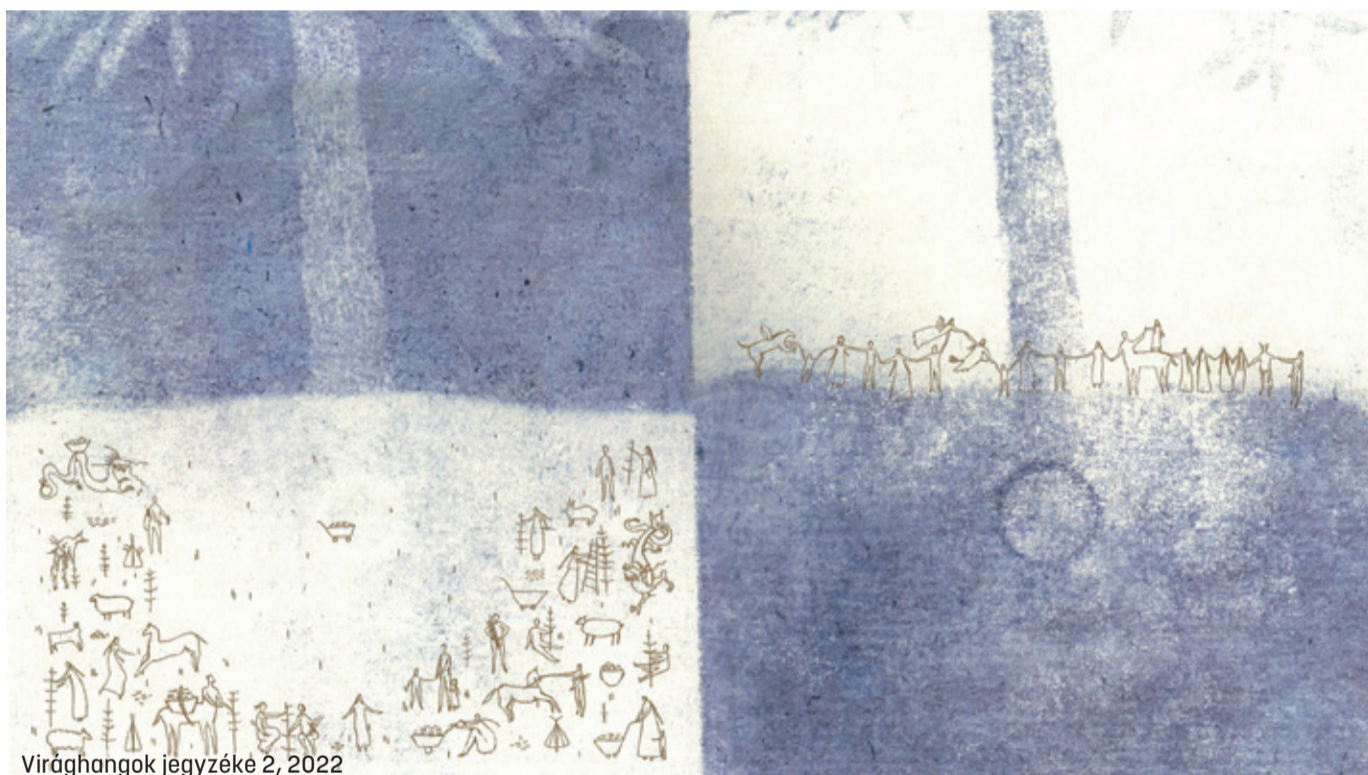
(Újjá)születésnap

Szeretném megírni a májust. Ahogy lehet(t)len. A fűszálak ízét. A tapint(hat)atlan érzést. Nem.
Vagyok Egyedül. Ott van a levegőben a szerelem. Az élet(em) iránt. Feltárja magát. Jelenések.
Jelenlétek képében. Egy ember. Egy lassú. Ideges bogár. Szellemében. Megvalósított semmittevés. Létezés.
Létézés. Betölteni a hiányt. Amit a színvakság. A szív-vakság okoz.
Ebben az évszakban hangosabb. Dúsabb. A múlt is.
(Újjá)születésnap. Magáról mindenki mást hisz.
Már nem tavasz. Még nem nyár. Te meg én. Egy testben. Üres utcán. Lélekben. Az emberek helyett.
Ismer. Ős. Ismeretlen(ek).

Együttállás

Együtt jártak. Ez látszott. Frissen fürödtek a napban. A kisvárosi nagyutcán. Az emberek tekintetében. Akik lát-
ták rajtuk, hogy együtt járnak. (Mikor) múlik el az erre való képesség (?) Megmutatni, hogy az együtt-lét (sz)ép.
Előbb mutatom, aztán a viselkedésből eltanulom. Mert nem vagyok (már!) húszéves. Amikor (még!) termé-
szetes a szerelem-szerep-játék.

A tényben, fényben fürdő, középkorú pár szétment azóta. Bennem tovább élnek. Ott és akkor. Láttam rajtuk,
hogy örömeikben a haláltól (f)élnek.

Virághangok jegyzéké 2, 2022

novella

TALÁNY
(APRÓ LEVÉLTÁRIÁDA)

Silling István

A megzabolázott idő felső celláiban olykor még hallani a rekedt török dizdár és a lovát sirató akindzsi suttogását. Keresik az ámokfutó szellemet? Démont? Aki talán a soha meg nem talált alagúton menekült el a toronyból. A Szent Misztérium otthona felé kenetért vagy a met-szettek segítségét kérti? Csupán az idővég forradalmár sarja merészkedik a vállszélességű kéménykürtő lépcsőin a tetőig mászni. Onnan hallani leginkább a süvítő beszédet. Erre *jok kurtulmak* – mintha ezt hallaná, de belekondít a szemközti nagyharang. Bam! Bam! Több szó nem fut ki a vártoronyból. Az élő leltárkönyv nem tud ötörökül. A filológusok cellájában nincs török szótár. A démon a szomszéd kolostorban tölti az éjszakát. A páter nem szól. Jó vele, amikor az ölébe, a mellére ül. Hajnalban eltűnik. Láthatatlan. Hiába keresi török, magyar, horvát, német. Az alagút kiismerhetetlen. Egy vagány nekiindult. Vissza sosem jött. A végére ért? Titok. Talán még Hallgató Jánoska sem tudja.

Kint zajlik az élet. Egyik ünnep követi a másikat. Kié az elsőbbség? Melyiknek mi illik? Kell-e harangozni, vagy csak a daszkalót ütögetni? A környékbeliek is jönnek. Zarándoklatok a szomszédságba. Mária-látások színhelyére. Kultikus mosdás reménye. Virrasztó zsolozsma. Rosenkranz. Teljes búcsú. Огњена Марија. Света Петка. Boldogasszony. Heiligenbrunn. Snježna Gospa. Vodica. Tele velük a Mosztonga mente. Papok serege gyóntat, ámul, de feloldoz. Szentkúti vásár. Pénzért gyertya, medvecukor, mézeskalács-olvasó. Kalendárium, szentkép, aprócska szentantalka. Itt a Jézus, itt a Márja! Itt a papucs, itt a párja! Aki nem vesz, ne babrálja! Hét, hét, hét! Minden darab hét! Tömve a telek szélén álló korcsma. Áldomás a találkozásra. Még egy kört! Sörre bort, megéred az öregkort! Ite missa est. Men-
jetekek békével!

Jövöre veletek ugyanitt!

vers

Zalán Tibor

Premier után

A Kolibri színészeinek

szerző hazamegy
 üres lakás a szeretet
 hátrahagyott jelei után kutat
 kedvetlenül és kapkodón
 de hiába
 zöld nejlonszákban leviszi a
 konyha elé kikészített szemetet
 odafent felejtí a szemetesajtó kulcsát
 visszamegy lekasztja
 a szemetesajtó kulcsát
 a kulcstartóról és megint lemegy
 le a második emeletről az alsorsorba le
 a ház gondosan elzárt kukájába ürít
 elégtételt érez ezért majd
 később dicséretet vár szintén hiába
 fölmege de nem érti egészen pontosan
 miért fel és miért nem *el*
 bár ahhoz sincs elképzelése
 hogy *helyette* hová
 odafönt még mindig senki
 händel messiását hallgatja de
 nem tud odafigyelni arra sem
 hattyúk röpködnek az agyában
 nagy fehér hattyúk az agyában
 melyek visszaváltoznak
 majd végül majd mindig
 rút és szeretetlen kiskacsává –
 ugyanott ugyanúgy
 esteledik be így észrevétlen
 leheveredik és azonnal leüti az álmatlan
 fekete semmi

Léphaft Pál
ezüstkék

kút vagyok
 véges
 hideg
 reménnyel
 kivarrva
 álom
 zuhanás
 körbe-körbe
 téglával
 kirakva

kút vagy
 végtelen
 tükre a
 kéknek
 villanó
 gyöngyház
 kútnak a
 kút
 merülő
 fénye

szűkülő
 fényben
 hullik
 a mélybe
 omlik a
 csupasz
 emlékek
 ezüstkék
 pikkelye
 végleg

Z. Németh István

Átkelés

Szégyen, hogy a cipőd talpa karton,
 csónakod lyukas, tört az eveződ.
 A túlpárt homályos, távoli erőd,
 elhagyott gyerekként botorkálsz a parton.

Szárnyaid a ruhatárban hagytad,
 ködből és sárból szótték meg ruhád,
 a folyó szelleme így sem enged át,
 fűszálnyi hídjához te már túl nehéz vagy.

Bóbiskol a révész, álma mint a szikla,
 mélységbe csábítja a zsongító sodrás,
 lopj egy lélekvesztőt, nincsen jobb megoldás,
 fizetség a szívedből kipattanó szikra.

Transz

Kamerák lesik titkos
 szónoklatod. Versenyt futnak
 bennük az áramok. Az idő
 medre megreped.

Az utolsó emberi elme
 is sötét. Cipődben mások
 által kiköpött kavics. Málló
 lelkek lengenek.

Szürke, fehér

Vonat vágat az éjszakában,
 nincsen alatta sín,
 nincsen fölötte ég.
 A rím a versben előretolakszik.

Címét szó nélkül ellenőrzi
 a rossz arcú jegykezelő.
 Kivetítő a fél szeme,
 rejtett kamera a másik.

Ugyanoda érkezel meg,
 nincsen semmi esély,
 nincsen semmi szabály.
 Füstként szállnak a percek.

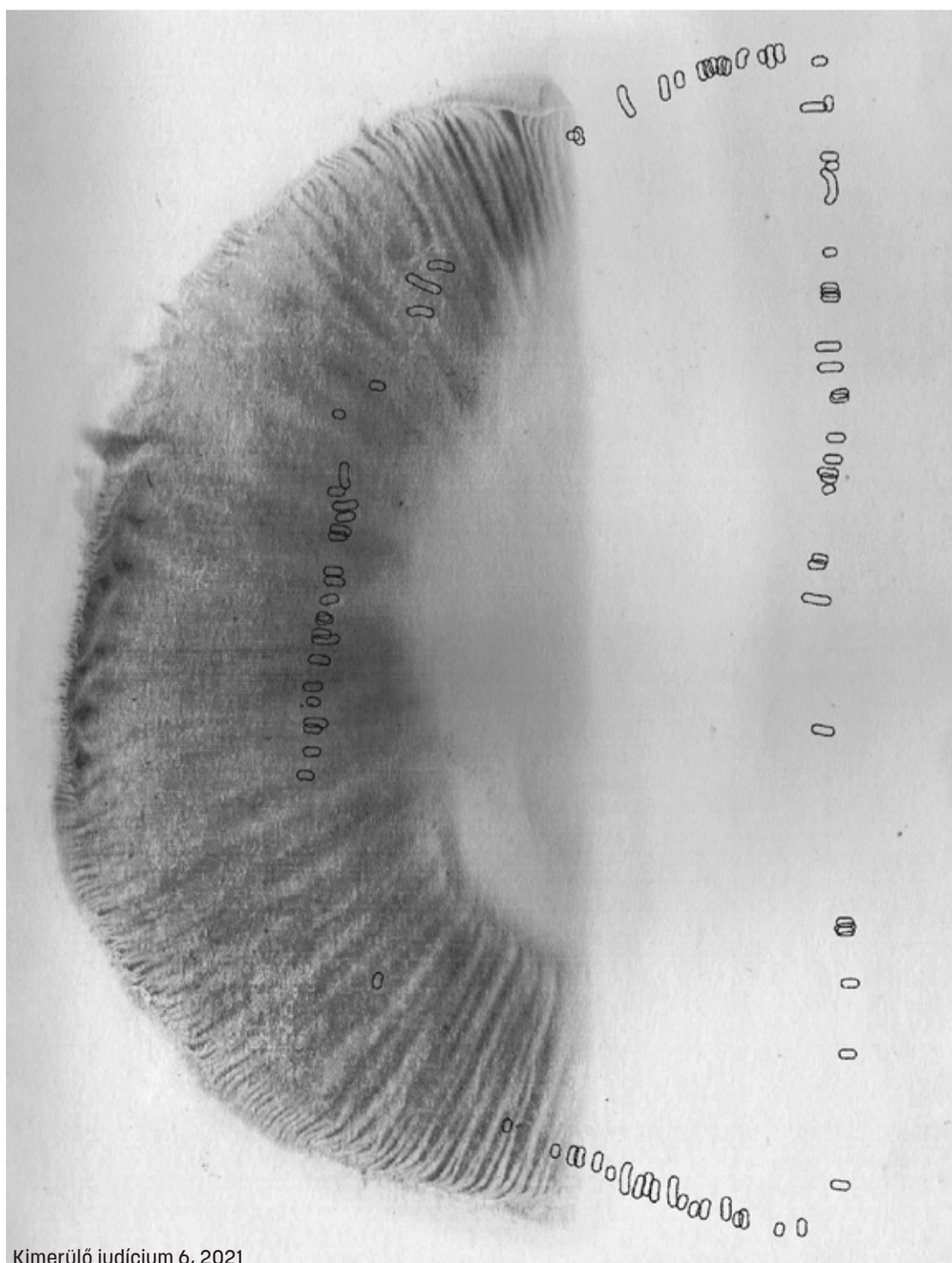
A jelentés kényszerzubbonyát
 a szavak a padra lerakják.
 Galambok pettyezik szürke-fehére
 életedet, e várótermet.

Tulajdonképp

Kölcsöntestben, kölcsönlakásban,
 de az elszakadt papucs az enyém.
 A gondolat is, amely szobám
 akváriumában körülöttem úszkál.

Világok gömbösödnek, majd
 szűnnek meg az ásványvízben.
 Tükrömön felforr a foncsor,
 mozdulatom múlttá fagyasztja.

Guggolok egy régi képen
 gondtalan, szalmakalapban.
 Fülelmen két pár szép
 égi cseresznye.

Kimerülő judícium 6, 2021

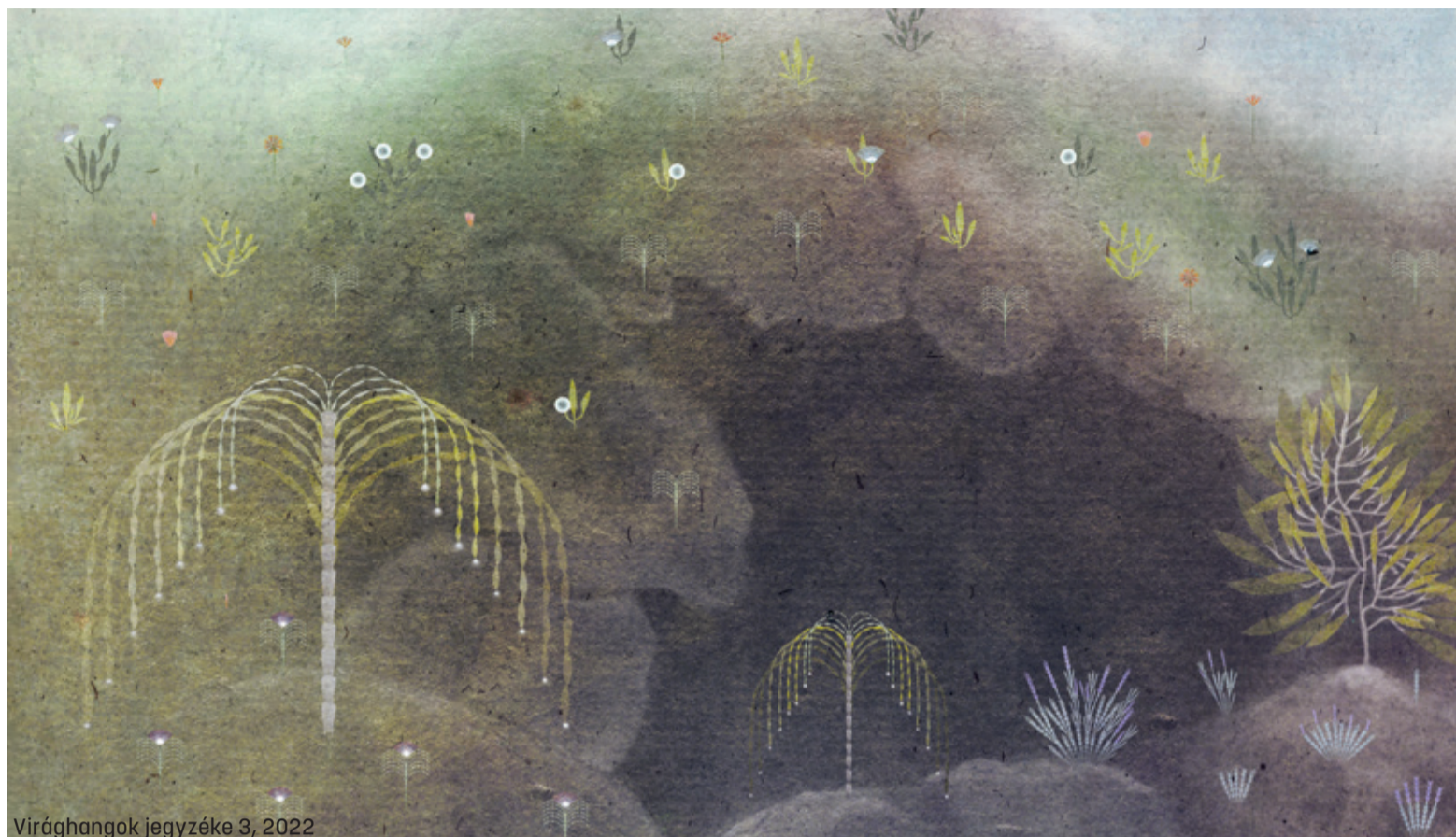
képzőművészet

NAGYÍTÓVAL KUTATÓ MŰVÉSZET
MÓRICZ ILDIKÓ MŰVÉSZKÖNYVEIRŐL

Farkas Aliz

A művészeti kutatómunka gyakran közelebb áll a gyerekvilág kutató-játékához, mint ahhoz, amit a köznyelvben kutatómunkának nevezünk. Óvatosan használom a kutató-játék szóösszetételt, mert könnyen a komoly kutatás mímelésének tűnhet. Mégis fontosnak tartom a játék kiemelését, mivel a gyermeki nyomkeresést idézi meg, amely a játék részévé olvasztja az egész világot: a környezetet, a „nyomozó” érzeteit, a színeket, a hangokat, az illatokat... Bizonyos művészeti kutatási projektekre is igaz, hogy a kijelölt téma kereteit teljesen átírja a nyomkeresés közben megélt felfokozott vagy épp teljesen lelassult állapot.

Ha Móricz Ildit kutató művészként gondolom el, elsősre az jut eszembe, ahogy egy téma feldolgozásáról olyan dokumentációt készít, amelynek láttán talán sosem tudnám felfedezni, mi lehetett a kiindulópont – a finom vizuális ingerek mégis zsigeri érzeteket idéznek meg, amelyek talán többet árulnak el a kutatásának lényegéről, mint valamely, számkokkal kifejezhető eredmény. A koronavírus és a személyes térhez való viszony értelmezését olyan vizuális nyomok gyűjtésével kötheti össze, mint egy már sokszor látott zöltség formája, az asztalon heverő tárgyak véletlenszerű kompozíciója vagy a máskor utcán viselt, funkciójukat elvesztő ruhadarabok textúrája. Azután egy kéziratot velejéig átböngészve belefoghat pusztán a lábjegyzetek illusztrálásába. A játékos végeredmény komplex információkat rejthet magában nemcsak a feldolgozott anyagról, hanem arról is, hogy milyen sokrétűen értelmezhető egy téma.

Virághangok jegyzéke 3, 2022

Virághangok jegyzéke című munkájában a kutatás két szálon valósult meg. Az első szál az alkotótól független, úgymond készen kapott. Raffay Endre egyik, egyelőre kiadatlan kéziratát dolgozta fel, pontosabban annak lábjegyzeteit. A teljes képről leváló, önkényesen kiemelt nyomok koncepcióját folytatva vállalkozott a lábjegyzetekben megbúvó motívumok felfejtésére. „Egy kézirat maga is titok” – írja Ildi a munkáról mesélve. A rejtélyeket megőrizve az oldalpárok közötti vizuális összefüggésekre helyezte a hangsúlyt. A szövegből három fontos helyszínt emelt ki, ezeket a könyvben művészettörténetből ismert formákkal kötötte össze. A második szál az illusztrációkhoz illő matéria ki-

választásával indult, ami talán minden művénél fontos szerepet kap. Saját készítésű papírra nyomtatta az érzékeny grafikákat, amelyek néhol megtörnek a lapokba rejtett növények ereztén, néhol pedig a matt színektől elütő arany vonalakkal csillannak meg. Régi, mára üressé vált családi házukba ideiglenesen beköltözve hozta létre a merített papírokat, ahol a meditatív környezet, a vidéki hangok, a lelassulás beleivódtak a végeredménybe. Fontosnak tartotta, hogy a mű létrehozásáról dokumentációt készítsen, amelynek fókuszja nem a papírmerítés technikájának bemutatása, hanem a munkafolyamatot érő inspiráló hatások rögzítése. A kutatás objektívebb, szövegre irányuló szá-

lai így a személyes élményvilág szálaival együtt hozták létre a könyv komplex szövetét. A végeredmény harmóniája talán nem is tudatos: a gyermeki emlékekhez kötődő ház, a külvilág ziláltsága okán ritkának tekinthető elmélyülés, a minden ízében saját kezűleg készített könyv intimitása és a grafikák képi világának mesekönyvre emlékeztető világa olyan egységet alkotnak, amit nem kell tovább magyarázni. Egy, a címhez kötődő apróságot mégis kiemelnék: a virághangoknak a grafika eszközével megragadott zeneisége sem elválasztható az alkotó személyes élményétől, mivel az alkotási folyamat során meghatározó volt számára a nyitott ablakon át behallatszó lombsusogás hangja.

A személyes térélményekhez kötődik *Kimerülő judícium* című művésztkönyve is, melynek témája mindannyiunkat érintett az utóbbi években: a pandémia alatt a személyes környezet és tárgyak szerepének felértékelődése. Móricz Ildi a saját otthonba való bezártság addig ismeretlen élményét az állapotfelmérés lehetőségének tekintette. Célja egy olyan vizuális olvasat megteremtése volt, amely teljes mértékben elhatalmósodik a mainstream média felszínes képi és tartalmi közléseitől. Elsőként saját tárgyait kezdte megörökíteni, a megörökítés aktusával pedig újra birtokba venni, ezért a képek nehezen írhatóak le dokumentációként. A tárgyak a megfigyelés és újraértelmezés alatt felismerhetlenné váltak, alakjukat átírta a fantázia és az alkotó által áltudományos esztétikának nevezett vizualitás. A kötött sapka tengeri lénynek, a lila káposzta mintázata hatalmas labirintusnak tűnik. A képekre rajzolt vonalak, összekötött pontok, kiemelt részletek látszólag a látottak értelmezését segítik, miközben becsalogatnak egy kellemes útvesztőbe. A narratíva kötetlen – a néző szabadon kószálhat az oldalakon átívelő asszociációs játék élményében. A történet elsőre egysíkúnak is tűnhet: a művész otthonába száműzve sorra veszi személyes holmiját, képeket készít apró tárgyak megnövelésével, textúrájukba más világokat lát bele, így képezve kiskaput, amely menekülőutat ad a négy fal nyomasztó közelségéből. A kutató-játék eredménye viszont itt is többnézetű. A felnagyított tárgyi világ jelképes: a képi összhatásról nehéz eldönteni, hogy mikroszkóp vagy távcső segítségével lát-

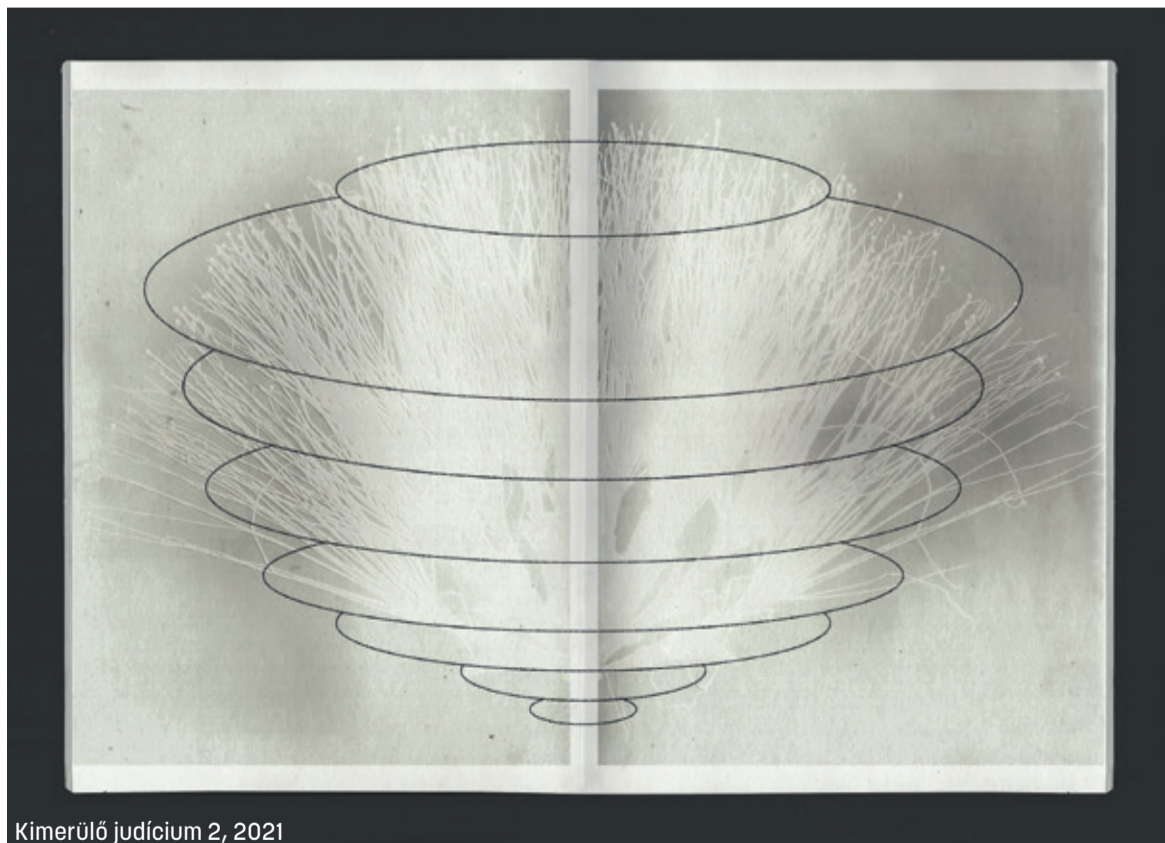

Virághangok jegyzéke 1, 2022

Kimerülő judícium 5, 2021

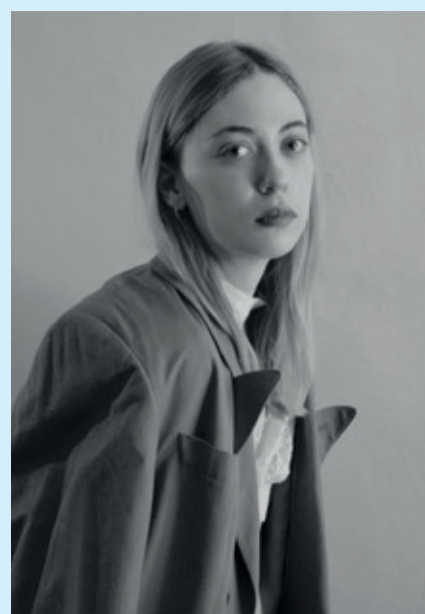

Kimerülő judícium 2, 2021

nánk mindezt, ám az bizonyos, hogy nem szabad szemmel. Mintha a tárgyának ezen arcát a hétköznapi szem nem láthatná, csupán valamely eszköz segítségével. Az eszköz pedig ez esetben – fellengzősen hathat – a művészet. A környezettel való

viszony megváltozását az állapothoz alkalmazkodni képes egyszerű, mégis költői nézőpontváltás rögzíti. Az élménynek pedig része a térérzékeléshez fűződő bizonytalanság, a támpontok elvesztése. A könyv egészét átlapozva nyoma sincs

a koncepció által ígért játékos felhangnak, sokkal inkább egyfajta szorongatott élményt idéz meg. Nem tudhatjuk, vajon a világ nőtt meg, vagy mi mentünk össze, az eredmény ugyanaz: mi értetlenül nézzük a rajzcsipesz fölénk magasodó ívét.

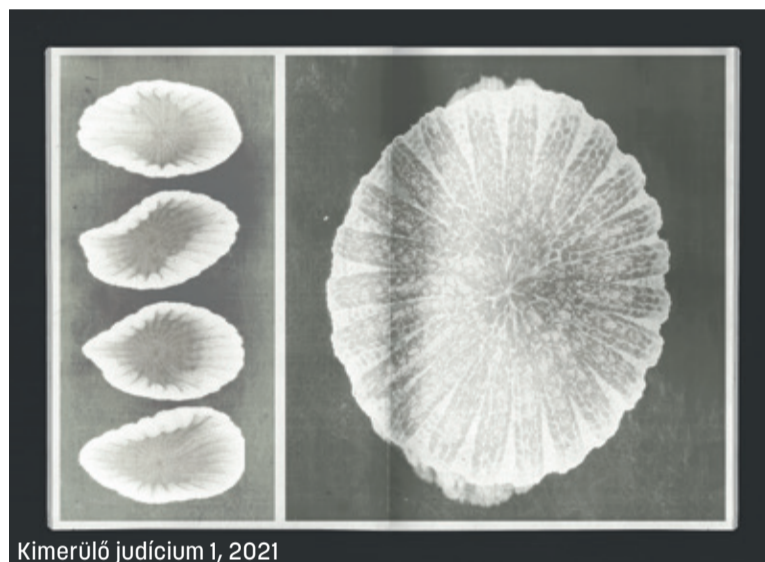

Topolyán születtem, de korai emlékeim Pacsérhoz köthetők. Középiskolai tanulmányaim Újvidéken folytattam a Bogdan Šuput Iparművészeti Iskolában, 2022 nyarán pedig diplomát szereztem a Pécsi Tudományegyetem grafikusművész szakán.

Egyelőre a tervezőgrafika és a képzőművészet közötti határvonalon találtam meg az utam, melyről néha ellépek hol az egyik, hol a másik irányba.

Egyetemi éveim alatt számos belföldi és nemzetközi kiállításon vettem részt, különböző tanulmányi és szakmai ösztöndíjakban részesültem. 2019-től pécsi DRUKKER Közösségi Nyomdaműhely tagja vagyok.

Autonóm művészeti munkáim mellett elsősorban illusztrálással és könyvtervezéssel foglalkozom.

Kimerülő judícium 1, 2021

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Antalovics Péter (1993) költő, újságíró (Kupuszina)

Bence Lajos (1956) költő, publicista (Lendva)

Csorba Béla (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)

Farkas Aliz (1997) képzőművész, az ELTE BTK művészettörténeti mesterképzési szakának hallgatója (Budapest)

Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)

Gyetzvai Balázs (2004), a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Zentagunaras)

Hallgató Imre (1955) építőmérnök (Bácsfeketehegy)

Klemm József (1954) költő, újságíró (Újvidék)

Lackfi János (1971) író, költő, műfordító (Budapest)

Léphaft Pál (1952) karikaturista, újságíró (Újvidék)

L. Móger Tímea (1981) költő, újságíró (Doroszló)

Lódi Gabriella (1978) tanár (Topolya)

Madár Anikó (1984) újságíró, szerkesztő (Újvidék)

Mihályi Katalin (1961) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)

Pálfői Anita (1995) könyvtáros (Szabadka)

Patyi Szilárd (1987) történelem-filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)

Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)

Szemerédi Fanny (2004), őstől a SZTE BTK magyar szakának hallgatója (Csóka)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Zalán Tibor (1954) író, dramaturg (Budapest)

Z. Németh István (1969) költő, szerkesztő (Csicsó)

Zvekán Péter (1985) műsorvezető, újságíró (Szabadka)

Lapszámunkat **Móricz Ildikó** alkotásaival illusztráltuk.

személyes emléknymok

„MÉG KICSI VOLTAM, ÉS NEM TUDTAM, MIT LÁTOK PONTOSAN”

Lejegyezte: Csorba Béla

Édesapánk 1908. december 28-án született, anyánk 1922-ben Maradékon, onnan került Zsablyára, amikor férjhez ment apánkhöz, akinek volt már egy 1934-ben született fia, de akinek az édesanyja négy év múlva meghalt. A fiatalabb bátyám 1940. március 13-án, én meg 1942. június 8-án születtem. Zsablyán, a Csáky utca 128.-ban laktunk, a házunk kertjének a vége a Kopóra járt.

Arra emlékszem, hogy amikor Járekre vittek bennünket, nagy hó volt. Meg arra is, amikor bejött két partizán, és egyik benyitott a szekrénybe, és kivette apám pulóverit, majd oda fordult anyánkhöz, hogy jól áll-e neki. Mire anyánk megmondta neki úgy durván, hogy mi áll jól neki. Ha a másik partizán nem lett volna jóérzésű, ez talán lelövi. De mi, három gyerek, akkor már ott csimpaszkodtunk anyánkon.

[– Apjuk akkor már nem élt?]

De élt. Bekísérte egy siheder a község-házára, és ott nagyon megverték. Az egyik szerb szomszédunkat úgy hívták, hogy Tatárszki Mitó, aki bement, hogy engedjék ki apánkat, de azt mondták, hogy még várni köll neki, mert még nincs olyan állapotban. Apám tizennégy napig bent volt, akkor már olyan állapotban volt, hogy nem volt föltűnő, bár látszott, hogy összeverték, és akkor hazaengedték. Apánk soha nem bántott senkit. Amikor bevitték, egy nagy gabonatarló helyiségbe lökték. Ott annyian voltak összezsúfolva, hogy egymás mellett csak állni tudtak, mint a gyufaszálak. Onnan vitték ki őket egy közeli másik helyiségbe verni, vallatni. Egyiket, mikor a kínzásból visszavitték, apánkhöz nem messze lökték. Tiszta vér volt, ujjai, lábujjai, a nemi szerve össze voltak verve puskatussal. Alig lehetett érteni, hogy mit mond. Apám kérdezte tőle, hogy hogyan nem hallatszik ordítás, ha

ilyen kegyetlenül verik őket. Elmondta, hogy amikor bevitték a kínzóhelyre, ráparancsoltak, hogy nyújtsa ki a nyelvét. És amikor kinyújtotta, akkor a nyelvét elkapták harapófogóval, és azután kezdték verni, ezért nem bírt ordítani. Apánk ezt csak a halálos ágyán mesélte el, már itt, Borotán. Nagymamát bevitték nagynénemmel együtt, aki még lány volt, és három-négy fiatal partizán megerőszakolta. Később őket is Járekre hajtották, majd onnan Gajdobrára.

Minket, gyerekeket elhajtottak Járekre anyámmal, édesapánkat pedig Újvidékre, Mitrovicára, Sidre kényszermunkára. Hat hónapig nem is tudtunk egymásról. Mi a járeki főutcán voltunk elhelyezve egy házban. Rengetegen. Benne voltam a vérhasban, hastífusban. Haltak az emberek rakásra. Egy öreg orvos volt anyámékkal, az azt mondta, lopjon meggyet, és azt adjon annyit, amennyit csak meg bírok enni. Az, ha segít, segít, ha nem, akkor elbúcsúzhat... De itt vagyok!

A nagyobb testvérem többször kiszökött Temerinbe, a rokonokhoz. Bekötötte a nadrágszárát, és abban hozott élelmet. Egyszer elfogták, amikor szökött ki, és a partizánok úgy összeverték a talpát, hogy nagyon földagadt, nem tudott járni.

Sok portán a németek, amikor menekültek, otthagyták a kukoricát. A gyerekek bebújtak a góré alá, és onnan szedték a kukoricát, hogy a partizánok ne vegyék észre, mert büntetés járt érte. A felnőttek találtak egy fűrészpóros kályhát is, azt is kukoricával fűtöttük, hogy főzhessünk kukoricát. Ott láttam olyasmit is, amit többet soha. A nagy tűztől fölemelkedett a kályha teteje a levegőbe a főtt kukoricával együtt, majd sértetlenül visszaeszkedett. Ezen én gyerekként nagyon elcsudálgóztam.

[– Közös táborig konyhák nem voltak?] De voltak. Valahunnan hoztak valami lötytyöt is, amit legtöbbször nem lehetett megenni. Ott vót a többi között egy magyar származású partizán nő is, az nagyon cudar volt, a legcudarabb a partizánok között. Ő még az ételbe is üvegeket töretett, hogy minél többen haljanak meg.

Amit most elmondok, az a nagyutcai ház portáján történt Járekon. Ezt a saját szememmel láttam, de akkor még kicsi voltam, és nem értettem, hogy mit is látok pontosan. Jóval később magyarázta meg anyám. Abban az időben még olyan magasra rakták a trágyadombokat, nem gödörbe hordták, mint később vagy mint manapság. Álltam kint az udvaron, és láttam, hogy egy nagyobb, kamasz lány kézzel kaparja a trágyadombot. Csak később tudtam meg, hogy azért, mert oda temették el a partizánok az apját, akinek a hátából szíjat hasítottak, de még nem halt meg. És a partizánok ráparancsoltak, hogy tapossa meg az apját. De ő erre nem volt hajlandó, mire ott, mindenki szemelátára három partizán megbesteletette. Hát ezt láttam én, háromévesen. A lány nem tudom, ki lehetett.

Hat hónap után átvittek bennünket Gajdobrára. Nagymamánkat onnan elvitték főzni Újvidékre. Konyhalánynak mellé engedték a nagynénemet és annak a barátnőjét. Nagynémem később férjhez ment. Már nem él.

1947-ben jöttünk át Magyarországra. Szöktünk a határon. Aki vezette a csoportot, berúgott, eltévedt, és vissza is vezetett bennünket Jugoszláviába. Egész nap egy napraforgótábla közepén kuksoltunk, mindenki attól tartott, hogy majd nem bírom ki – én voltam a legkisebb –, és észrevesznek bennünket, de kitarítottam.

Akkor jöttünk Bácsalmás felé, onnan átkerültünk Nemesnádudvarra, ott volt apám másod-unokatestvére, J., később itt meg is nősült, gyerekei lettek. J. bátyát megkötözték a szerbek, megerőszakolták a feleségét, és kitaposták a gyereket az anyjából. Öt meg másokkal együtt lehajtották a Tiszára. Sorozatlövést kaptak, ő egy ideig halottnak tetette magát, majd átúszott a Tiszán. Azt, ami történt az első feleségével, soha nem tudta kiheverni, amikor bekattant, lábával mindig a gyilkosokat tiporta. Negyven-ötven éves lehetett, amikor felakasztotta magát.

Családunk Nemesnádudvaron új életet kezdett. Én később Borotára jöttem férjhez. A szüleim, testvéreim már nem élnek, én is megözvegyültem. Nyolcvanegy éves vagyok. Azért üzentem magáért, hogy amit láttam és hallottam azokban a szörnyű időkben, elmondhassam, hogy feledésbe ne merüljön.

*

Elmondta a Bács-Kiskun vármegyei Borotán 2023. június 30-án M. F.-né született B. Hajnalka, akit falujában mindenki csak „Gizi néniként” ismer. („Anyám mindig Gizinek hívott. Mondtam neki, mikor már nagyobb voltam, hogy akkor miért nem keresztesztetted annak, de csak megrándította a vállát.”) Kérésére, tekintettel a leszármazottak vélhető érzékenységre, az áldozatok nevét nem közlöm. A beszélgetés után mintegy két héttel papírra vetett levelében Gizi néni többek között ezt írja: „Meg szeretném kérni, hogy a történetet, amit elmondtam ne írja oda a nevüket (...) lelkiileg nagyon megrázná őket és ezt nem szeretném és azt sem, hogy a jó rokoni kapcsolatunk megromoljon emiatt, bízom a megértésében és előre is köszönöm.”

novella

ÉGI KÖZJÁTÉK

Bence Lajos

Kezdetben volt az Ige, s az Ige Istennél volt. Kezdetben volt a szín, és a szín is Istennél volt. Mivel azonban a színkál csupán fekete és szürkésfehér for-

mában jelent meg, a nyelvi egyenlőség miatt, a tárgyak közötti kommunikáció nem volt teljes. Ezért imádkoztak az ő Teremtőjükhez, bővíljön a színscator-

na, szélesüljön a Spektrum. Az Úr gondolkodába esett: van-e olyan élőlény, mely elbírná a feladatot, mely az ég égszínképét ugyanúgy képes leképezni,

ahogy a föld okker-barnáját, illetve a szívárvány színárnyalatait. Fogott hát egy szentubust (amolyan ősi kartusát), s festeni kezdett vele. Hipp-hopp meg is rajzolt egy rovar, a bibe-lepke mását, vagy ahogy Babits mondaná, egy „ízelt lábú bogarat”. Sokáig nézegette, mígnem este lett. S mivel nagyon elfáradt, ledőlt egy kicsit pihenni.

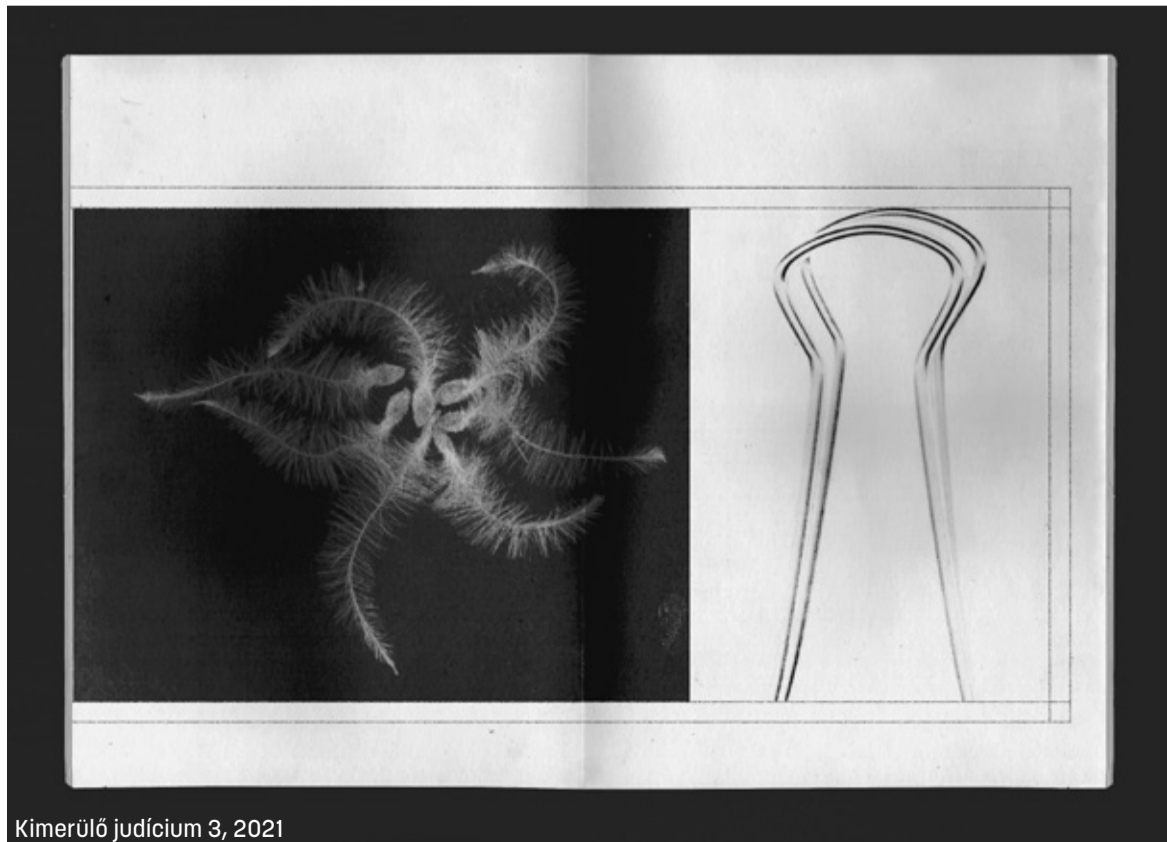
Másnapra teljesen kiment a fejéből az új nagy terv, a tárgyak meg csak nem hagyták békén. Rozoga matracából itt is, ott is ott is kirugódott egy-egy rugó, s könyörgő hangon szólt: Uram, miért nem színezed már be a szürke világot, szegény tárgyak, nekünk nem jut a teremtésből semmi sem. Mígnem valami derengeni kezdett. A bábból lassan kirepült a sárga árnyalatú, beteges színű káposztalepke. S mivel ő volt az első mozgó, sőt repülő tárgy, az elégedettség tovább fokozódott. – Nohát, jól kitettél magadért, Urunk.

Ennyire futotta mindenható „művészi vénádból”?

A Teremtő ekkor egy kicsit megtorpant, talán nagy művé-

nek, műalkotásának, az egész teremtet világnak a tökéletessége is átfutott az agyán. Aztán gyorsan túltette magát a Rossz irányából érkező gúnyos megjegyzéseken, felemelte mutatóujját, és újból kinyilatkoztatási szándékkal, szólásra emelkedett. – Nekem ennyire futotta – kezdte drámai hangon, fanfárok és angyali szárnyshugógás közepette –, de jön majd egy Művész, kinek neve a Csillagokig ér, ő majd orvosolja a problémát! Olyan lepkéket fest majd, hogy színei előtt leborul a Világ! Lesz abban smaragd-sárga, acél- és high-tech metál, csont- és hulla-fehér, borostyán-kék és ultramarin-zöld, hús-piros, kizantémréz-halovány s a magenta megannyi árnyalata. Hogy a világ összes képzőművésze holtáig csipegethet belőle...

Itt az élő közvetítésű kinyilatkoztatásnak vége is szakad, a diszpécseri szolgálat nem jelentkezik, marad a tuuu-tuu jelzés és az időnként fel-felreppenő lendvahegyi színes lepkeraj. Ilyenkor a deszkarepedések közötti rések, megannyi ajtócskák a vártán, kitáruulnak.

Kimerülő judícium 3, 2021

AZ OBJEKTÍV ABSZTRAKCIÓTÓL A SZEMÉLY(ES)IG

Antalovics Péter

Danyi Magdolna versnyelvééről

II. rész

A 2012-ben tragikus hirtelenséggel elhunyt Danyi Magdolna a ritkán megszólaló, szűkszavú költők közé tartozott, ám a mintegy négy évtized alatt született opusa így is egy bonyolult, sokszínű és sokmélységű költői pályáiv megrajzolását teszi lehetővé, amelynek minden állomása figyelmet érdemel. Danyi összesen három önálló verseskötettel jelentkezett életében: *Sötéttszta* (1975, Forum), *Rigólesen* (1988, Forum) és *Palicsi versek* (1995, Forum), illetve 2013-ban *Enyhület és felröppenés* címmel a Forum és az Életjel együttműködésének köszönhetően jelentek meg összegyűjtött versei. Ez utóbbi kiadvány a nyelvész, irodalomtudós egyetemi tanár teljes lírai életműve tekintetében irányadó, hiszen az említett kötetekben szereplő szövegeken túl olyan verseket is tartalmaz, amelyek korábban csak publikációk formájában jelentek meg, sőt, egy – megrendítően személyes hangvételű – szöveg kizárólag ebben a könyvben olvasható.

Danyi második kötete, a *Rigólesen* következetesen viszi és gondolja tovább a *Sötéttszta* versvilágát, nem véletlen, hogy a költő az 1988-as könyvben több olyan szöveget is elhelyezett, amely már az előzőben is megjelent. Ez a szerves kapcsolódás több szinten is tetten érhető: nyelvében és nyelvta-

nában, képalkotási technikájában, témáiban, hangnemében, megszólalási pozíciójában és módjában, valamint vizsgálódási fókuszában egyaránt érezhető a világos ív, amely a korábbi és későbbi verseket összeköti. Az utóbbi kategóriát helyénvalónak érzem annak ellenére, hogy líráról beszélünk: Danyi precíz, sokszor szenvtelen(nek tűnő) versnarrációja nagyban idéz egy tudományos vizsgálódást, elemzést, tárgyilagos összegezést és dokumentálást valamely jelenség kapcsán. „Láthatod, mint kell igyekezniem, / míg egy-egy tárgyat áthevít kezem, / s milyen távolról ér el hozzád fényed, / füsttel és homokkal elkeveredve.” (látható dolgairól)

A *Rigólesen* új verseiben azonban – ahogyan az az iménti idézetből is kiolvasható – megjelenik valami, helyesebben szólva valaki, aki a korai szövegek túlnyomó többségében a háttérben maradt, sőt olykor szinte nem is létezett. Itt ugyanis sokkal többször és erőteljesebben jelenik meg, körvonalazódik a személy, az egyén(iség), legyen az akár a lírai beszélővel azonos vagy (ritkábban) a verstörténés harmadik személyű szereplője: a megszólaló objektív megközelítése időről időre személyes reflexiókkal, szubjektív szempontokkal egészül ki. Danyi ebben a tekintetben is széles skálán játszik, olykor csak halványan körülír, sejtet, olykor viszont szinte váratlanul közvetlen és nyílt hangot üt meg: „Túlnan a túlevelű erdők, / hó-

fúvások puha lankái, / a test útvesztői.” (melyben elmondja az életét Herbertnek) vagy „Szél kapdossa homokod. / Erdődből fejszezsattogás. / Nincs mihez támaszd homlokod. / Vorwärts! menj tovább.” (hazafelé), ugyanakkor „Hiányod úgy vesz körül, / mint túlszóft szobában / a tárgyak, bútorok.” (hasonlat).

A személyesség bátrabb felvállalásának, a személy megjelenésének legtípusabb, legértelműbb megszövegezése a négy sorosok első szakában bontakozik ki, amely azt is elárulja, hogy Danyi mennyire tudatosan viszi végig ezt a váltást, folyamatot: „Megszólítlak: lehessek. / Hisz aki beszél, az van. / Szótól szóig haladva: / valószínűsítem magam. Hasonló módon, bár sokkal pesszimistább felhanggal teszi tárgyává a nyelvet mint a létezés kiemelt terét a *sámán* című vers: „Zavarodott kérdéseink / (»Hogy vagy?« »Mit csinálnsz?«) / abroncsként fogják át / ezt a széthulló – / bohaként pattog a rím, / segíts! – mi-csodát.” S ide, a nyelvi meghatározáson és meghatározottságon keresztül személyesség tárgyköréhez kívánczik a másik véget, az a négy soros, amellyel a költő azonnal görbe tükröt is tart a lírai beszélő attitűdjének, illetve ezen túllépve a (túlzott) személyességnek mint jelenségnek: „Ó, áldott! áldott ironia! / Boldog világ! örökkévaló / áldott »én« – / te idézőjelbe rakható.” (romantikus kis vers a XX. század végén) Mindez azt jelenti, hogy Danyi a költői váltást ugyanannak az önreflexiónak a jegyében teszi, mint amelyben a korábbi szövegek már-már merev, hideg objektivitását valósította meg, a *Rigólesen* újabb versei a bátrabb (ön)megnyilatkozással együtt is ugyanolyan precíz, az utolsó szótagig és hangsúlyig kimért, sallangmentes alkotások, mint a korábbiak: „Vérmadarak / zavarják fel a patak vizét. / Állandó félelem / szögez a parthoz, / tart ugrásra készen. / Ha arcom láthatnám, / tükröd lehetnék, / korod ha ijeszt, / kortalan.” (nárcisz)

Ahogyan a fenti idézetek is elárulják, a személyes hangvételű lírai én sok esetben egy „másikkal” kerül kapcsolatba, vagy egy másikat szólít meg, ebből sajátos „párbeszéd”-helyzetek alakulnak ki, amelyek gyakran egyoldaluak, vagyis inkább a „másikhoz” intézett mondatok sora; a megszólított érzékelhető jelenléte vagy dokumentált – nem explicit – beszédaktusa okán azonban jellemzően mégsem nevezhetőek független monológoknak ezek a szövegek: „Maradj. Beszéljünk másról. / Megérintlek, mi

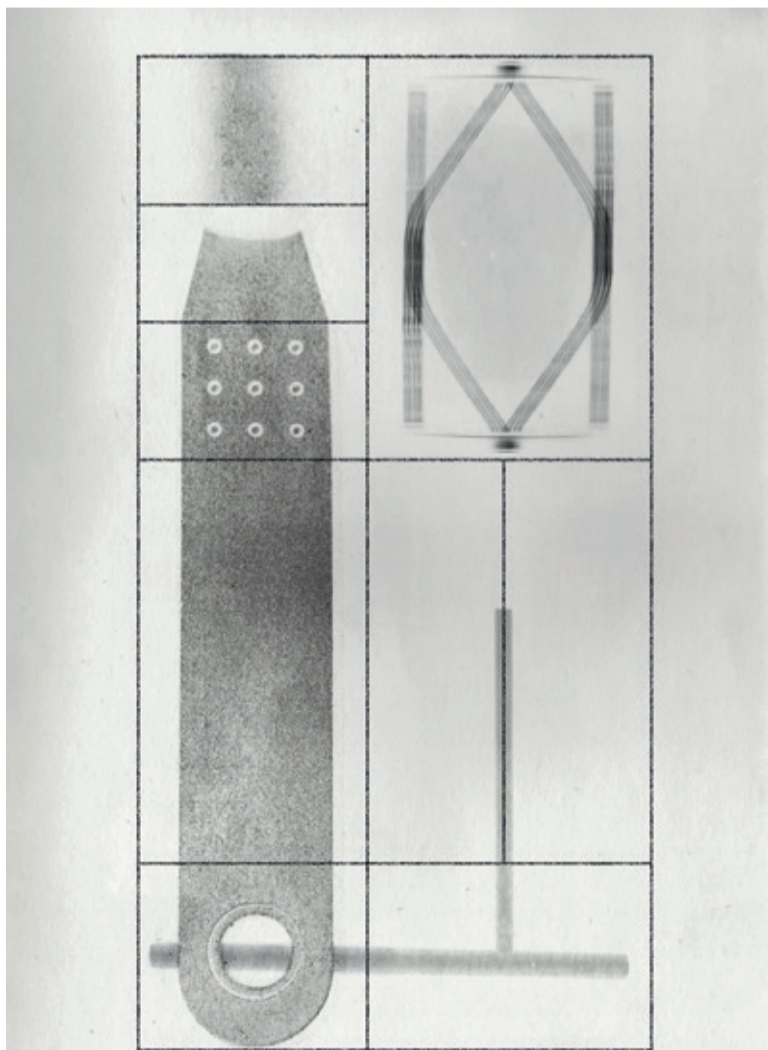
sem változott. / Hólabdázom, fűtyörésem.” (melyben álmaid meséli Herbertnek) vagy „A téli napfény / szivárványszíneiben / gyöngypáncél rügyek. // Gyümölcstelen lesz a nyár. Mondja a bátyám.” (gyöngy-sor, hiányzó szemmel) Megjelennek olyan – bár még mindig nem szabályos – dialogikus versek is, amelyekben nemcsak érzékelhető, de időnként megszólaló szerepben bukkan fel a másik. Ezek jellegzetes példája a kötet címadó szövege, amelyben ráadásul a párbeszéd mondatai után a lírai én még egyszer aláhúzza a két fél közti beszédkapcsolat jelentőségét: „Így beszélgetünk. Keresve régi / őrhelyünk, szelídek leszünk és gyávák.” (rigólesen)

Azzal, hogy a *Rigólesen* lírai beszélője lényegesen személyesebb, mint a *Sötéttszta*-é, a versek többségének helyszíne szükségszerűen átalakul, és az absztrakt terekből átlépünk a konkrétabb, felismerhetőbb tájakba. Ennek az átmenetnek tökéletes példája a *kis halott tájképek I.*, amely önmagában a címében is fogalomként különbözteti meg az absztrakt teret a történettel és sorssal rendelkező tájtól – bár többek között az *elképzelt* szó megjelenése még a korai versek hangulatát és elemeltségét idézi: „Szél kavarta lomb / a szikesből / elkerített udvaron. / Hazavezényelt, haza- / vezérelt lélek. / Gyámoltalan és sugárzó. / Elképzelt törzs, / köti a földhöz. / Kerítése emléknymai.” A *kis halott tájképek II.* is ehhez hasonlóan sajátos fél-absztrakt térben kap helyszínt („testközélen a kert, / az izzadt testvéri táj”), ahogyan az ugyancsak pseudo-dialogikus *ahova tartozunk* („úgy fedezzük fel újra és újra, / egy hangosabb szóban, egy hevesebb mozdulatban, / a mindig ugyanegy, jelöletlen tájat, / fényverte vidékét a képzeletnek”) vagy a *vereségünk biztos tudatával* („Tájaink ürülnek, telítődnek, / s mi horzsoltt térdünk szopogatjuk.”), ám ezek mellett a szövegek mellett legalább ekkora hangsúlyt kapnak azok, amelyekben felismerhető elemekkel rendelkező tájak szolgálnak helyszínnül. A *rigólesen* expozíciója („a szilvásból lassan egy szilvafa marad”) azonnal beemeli a tér mellé az idő dimenzióját, ezzel történetet ad, tájjá alakítja a teret; az *éjszakai árusok* szintén pontosan kijelöli a verstörténés idejét és helyét („Az éjjel a hidon részeg árusokat láttunk”); a *melyben álmaid meséli Herbertnek* pedig a konkrét helyszín megjelölése nélkül is könnyen beazonosítható vagy legalábbis könnyen elképzelhető térben játszódik („Hadd mondjam el: reggelig

olvastam / az éjjel, a perceket számlálva vártam, / nyisson a pék”).

Ahogyan a terek, úgy Danyi költészetének másik fontos alkotóelemei, a tárgyak is átalakulnak a második kötet szövegeiben, és az absztrakt, sokszor nehezen felbontható és dekódolható jelként vagy szimbólumként megjelenő tárgyak immár stilisztikai szerepükön túl konkrét funkciót kapnak; így van ez azzal együtt, hogy a tér- és tájkérdésben felvázolt átmenet ebből az aspektusból is érzékelhető: „Arról, hogy hosszúak a napok, / mikor a kéz semmit sem tűr maga előtt. / Nem békítik a ravasz kis tárgyak.” (arról), ugyanerre az átmenetre jó példa a *látható dolgairól* fent idézett része vagy a *kaptató* erős jelképpárja („Zebeim kiüríti, kincseim a szélbe szórja.”). Jelképiségén túl viszont már narratívába ágyazódik a *zászló* zászlaja, hiszen „csapkodja a szél” és „Fehérből volt bár, míg távolról lengett.” Az *alternatívák* allegóriájában könnyen beazonosítható „hernyótalpasok” tűnnek fel, az *éjszakai árusok* főszereplői – az említett konkrét helyszínen – „két marékkanal szórták a szőlőt a vízbe”, a *futók*, *mintha szárnyaim nőttek volna* mesélőjének „csúnyán veri a háló a bal lábát, combig / lucskos a keszegektől”, és a négy sorosok harmadik szakában egészen konkrét helyzetben felbukkanó késtől „reszketnek a morzsák”.

Az eddig taglalt változás, Danyi versnyelvének közvetlenebbé, személyesebbé válása azzal lesz teljes, hogy a költő a *Rigólesen* szövegeiben elevebb környezetet vesz körül a korai költészetében kikapartatotttal egyenértékű gondolati tartalmat; ehhez a lírai megszólaló személylé alakulása, a tér tájjá változása és a tárgyak eszközzé válása egyaránt szükséges. Danyiénál mindez szervesen történt meg, eredményeként pedig olyan életizű képek születtek, mint például a *klaszikus örömök felütése* („a legszébb görög, Anakreon. / Kerti asztalom ritka vendége.”) vagy a *töredék* érzékeny leíró fejtegetése („A televény majd betakar, / ha fázol, mint gombát / az avar, s nem reszket / a mag a hó alatt. / Mert tart a lét, / mindegyre még, / és fölemel.”). Méltán a *rigólesen* a korszak termését összegző kötet címadó verse, amelynek zárákkordja a szövegek javára jellemző élő, dinamikus, belső feszültségekkel működő közegbe helyezi kulcsfontosságú metaforáját: „Lapulunk a szilvásban, / földön szétgurult diók. / Lessük, nézzük a zsi-bongásban, / parittyta nélkül, a rigót.”

Kimerülő judícium 7, 2021

ISTEN ÉLTESSE A VOLT ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐT!

Patyi Szilárd

Hogyan köszöntötték fel a délvidéki magyarok dr. Várady Imrét hetvenedik születésnapja alkalmából?

A két világháború között a délvidéki magyarság, amikor először került kisebbségi létbe, számos kiemelkedő politikussal büszkélkedhetett, akik igyekeztek a trianoni békediktátum szabta keretek között képviselni a közösség érdekeit. Ilyen jeles közéleti személyiség volt többek között Sántha György, a Magyar Párt elnöke, Prokopy Imre, Deák Leó vagy éppen Pleszkovich Lukács. Közülük is kimagaslott Várady Imre, aki igen hosszú és gazdag közéleti pályát tudhatott maga mögött. Politikai tevékenységét Nagybecskerekben kezdte még a századfordulón. Országgyűlési képviselő is volt a magyar parlamentben, ahol az ellenzék sorait erősítette. Az impériumváltás után a Monarchiában szerzett politikai tapasztalatait és kapcsolatait arra használta fel, hogy a Magyar Párt megszervezését segítse. Később a Magyar Párt parlamenti képviselőjévé választották, így a magyar parlamenti képviselőség után az SZHSZ Királyság országgyűlésébe is beülhetett. Várady Imre a politikai tevékenységének köszönhetően nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvendett a délvidéki magyarság körében. 1937-ben egész küldöttség köszöntötte fel hetvenedik születésnapján. Az eseményről még a korabeli jugoszláviai magyar sajtó is beszámolt. Jelen írásunkban röviden ismertetjük Várady Imre politikai pályáját, majd a Reggeli Újság című újvidéki napilap korabeli lapszámainak segítségével bemutatjuk az 1937-es születésnapjára tartott ünnepséget.

Az ünnepelt politikai pályája 1937-ig

Várady Imre 1867. március 1-jén született a Torontál vármegyei Katalinfalván. Édesapja, Várady József a falu jegyzője volt. 1871-ben édesapját ki-nevezték a nagybecskereki törvényszékhez fogházfelügyelőnek, így a család Nagybecskerekre költözött. Várady Imre ebben a városban végezte el az általános iskolát, majd a nagybecskereki piarista gimnázium diákja volt. 1885 szeptemberében a Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetemen megkezdte jogi tanulmányait. Felsőfokú tanulmányait 1889-ben kitűnő eredménnyel és külön dicsérrel fejezte be, majd 1893-ban az ügyvédi vizsgát is letette. Ezt követően Nagybecskerekben ügyvédi irodát nyitott. Első közszereplésére 1896-ban került sor, amikor is a nagybecskereki millenniumi ünnepségen a városháza erkélyéről a főispán és a vármegye előkelőségei mellett mondott ünnepi beszédet. Nem sokkal ezután a Torontál vármegyei törvényhatósági bizottság tagjai közé választották. Ebben a testületben, amely hosszú idő óta ellenzék nélkül működött, hétfős ellenzéki frakciót hozott létre. 1901-ben Nagybecskereki Hírlap címmel ellenzéki lapot alapított. Az országos politikába 1905-ben kapcsolódott be, amikor is Makfalvy Géza földművelésügyi államtitkárt legyőzve sikerült parlamenti mandátumhoz jutnia, akkor, amikor az ellenzéki koalíció a Monarchia történetében először és utoljára meg tudta szerezni a parlamenti helyek többségét. Az

1906-ban megtartott választáson Várady Imre a Függetlenségi Párt színeiben szerzett ismét parlamenti mandátumot. Ugyanebben az évben mint országgyűlési képviselő leleplezte Kiss Ernő aradi vértanú nagybecskereki szobrát. Az 1910-es választáson már vereséget szenvedett, ahogy a pártja is. E választást Tisza István Nemzeti Munkapártja nyerte meg 62 százalékos eredménnyel. 1914 májusában Váradyt megkereste a Jászi Oszkár vezette Országos Polgári Radikális Párt szervezőbizottsága. 1918 februárjában alapítója volt a Werkerle Sándor vezette 48-as Alkotmánypárt Torontál vármegyei szervezetének, amelynek ügyvezető igazgatójaként is tevékenykedett. 1918 októberében, az őszirózsás forradalom győzelme után a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács elnöke lett, de a forradalom helyi testülete jelentős politikai tevékenységet már nem tudott kifejteni, mert a Délvidékre szerb csapatok vonultak be.

A trianoni békediktátum aláírása után Várady Imre jelentős szerepet játszott a délvidéki magyarság első érdekvédelmi szervezetének, az 1922-ben megalakult Magyar Pártnak a létrejöttében, annak bánáti szervezőjeként. A Magyar Párt 1922. szeptember 17-ei zentai alakuló nagygyűlésén társelnökké és a bánáti tagozat vezetőjévé választották. 1927-ben pedig, amikor a Magyar Párt a radikális párttal kötött paktum révén elkönnyvelhette első választási sikereit, Várady Imre Strelitzky Dénes titkárral együtt bekerült az SZHSZ Királyság parlamentjébe. A képviselői munkát azonban nem végezhette sokáig, hiszen a Magyar Pártot 1929-ben, a királyi diktatúra bevezetése után betiltották. A diktatúra első, legsötétebb éveiben semmilyen politikai tevékenységet nem folytathatott. A betiltott Magyar Párt egykori vezetői a marseille-i marseillet után, a diktatúra enyhülésével újból politizálhattak. Igaz, pártot nem alakíthattak, de 1935 szeptemberétől nagygyűléseket tarthattak, a jugoszláviai magyar választóknak címzett felhívásokat, közleményeket tehettek közre a lapokban. A betiltott Magyar Párt vezetőinek eme tevékenységéből Várady Imre is kivette a részét. Többek között jelen volt és beszédet mondott a betiltott Magyar Párt egykori vezetőinek 1935. szeptember 28-án Zentán megtartott nagygyűlésén, és részt vett a vezetők 1936. november 29-én megtartott szabadkai értekezletén is, ahol köszöntet mondtak neki, valamint dr. Deák Leónak és dr. Strelitzky Dénesnek a magyarság érdekében eddig kifejtett önzetlen és fáradhatatlan munkásságáért.

„Várady Imrét, népünk vezérét ünnepeljük”

Várady Imre 1937-ben ünnepelte hetvenedik születésnapját. A Reggeli Újság című újvidéki napilap 1937. február 27-ei száma terjedelmes írásban köszöntötte a bánáti politikust, valamint hírt adott arról, hogy dr. Várady Imrét aznap Péterváradon jugoszláviai magyarok egész küldöttsége kereste fel, hogy felköszöntsék őt.

„Magyarságunk jeles képviselői ma számosan érkeznek Petrovgrád városába, hogy köszöntsék igaz barátjukat, szeretett vezérüket – dr. Várady Imrét.

Dr. Várady Imre

Még több azoknak a száma, akik nem lehetnek ott és nem szoríthatnak kezét dr. Váradyval. De ha testi mivoltukban meg nem jelenthetnek az ünnepségek helyén, meleg szeretetüket, szívből jövő jókívánságukat küldik a lélek láthatatlan útján annak az embernek, akit azok is ismernek és szeretnek, kikkel személyes érintkezése soha sem volt.

Mert csodálatos a törvénye a nagy embernek, a közért dolgozó egyénnek – ismereten utakon is felszívódik a nép, a köz tudatába, ahol akarata ellenére is szobrot emel magának.

Várady Imre élete nyitott könyv. Itt él közöttünk, itt dolgozik, minden cselekedetét ismerjük, látjuk. Ezért korai volna még életének kimagasló állomásairól beszámolót adni, azok minden gazdagsága ellenére.

Várady Imrét, az embert ünnepeljük. Az embert, aki magában foglalja fajtánk minden szép erényét: a bátorságot, az egyenes jellemet, a lehiggadt bölcseséget, az emberbaráti érzületek minden árnyalatát.

Várady Imrét, népünk vezérét ünnepeljük. Azt a politikust, aki mindig népünk igaz érdekeiért szállt síkra és egyéni érdekeit félretelva harcolt kezében egy szál fegyverrel, a meggyőződése sugallta igazsággal.

Várady Imrét, a magyar kulturtörékvésés, az irodalom, a népnevelés igaz támaszát és istápolóját ünnepeljük. A művelt embert, az intellektust, aki szellemi emelkedettségénél fogva nagy munkával adózott kultúránk népszerűsítésének.

Várady Imrét, a meggyőződéses magyar katolikus férfiút ünnepeljük. Aki rendíthetetlen hitét széthúzó érdekek és változó világnézetek között fenn hirdette szállott mindig síkra mélységesen átérezett vallásáért.

Várady Imrét, a családapát ünnepeljük. A magyar családi élet, a bensőséges, igaz patriárhális szellem megtestítőjét. A példaadó, dolgozó, verejtékező, családfenntartó apát.

Bensőséges meggyőződésünk, hogy akiben a szép és jó tulajdonságok, az erkölcsi erők és energiák ilyenképpen egyesülnek, mint Várady Imrében azok fajtájuk elhivatott hosszú kort megérő

férfiai” – olvashatjuk a Reggeli Újság február 27-ei számában.

„Sokkal tartozom még a magyar népnek”

A péterváradai ünnepségről a Reggeli Újság 1937. február 28-ai számában jelent meg részletes tudósítás. Ebből kiderül, hogy Várady Imrét igen népes küldöttség kereste fel.

„Dr. Várady Imre volt országgyűlési képviselő, a magyarság szeretett és közbecsülésben álló egyik vezére és a kisebbségi magyarság egyik kimagasló vezér egyénisége most ünnepli meg hetvenedik születésnapját, amely ünnepe egyúttal az ország egész kisebbségi magyarságának is. Az ország magyarsága szombaton este társasvacsoora keretében ünnepelte meg szeretett vezérét, a petrovgrádi magyarság ezt megelőzőleg szombaton délben megható, bensőséges és szeretetteljes ünnepségben részesítette dr. Várady Imrét.

A petrovgrádi magyarság népes küldöttségben kereste fel dr. Várady Imrét, hogy kifejezze szerencsekívánatait 70. születésnapja alkalmával, amelyet dr. Várady a legjobb erőben, szellemi és testi erejének teljében ért meg. A küldöttségben képviselve volt a magyarság minden rétege, szabad foglalkozásúak, kereskedők, iparosok, napszámosok stb., akik valamennyien egyforma szeretettel, ragaszkodással és odaadással üdvözölték az ünnepeltet.

Képviselve voltak a magyar nők is, a jótékony nőegylet és annak leányszakosztálya útján Bencze Miksáné alelnök-nő és Eisenbarth Melinda, a leányszak-ció elnöknője virágcsokorral kedveskedtek dr. Várady Imrének. Különösen nagy számban vonult fel a külleleki magyarság is” – írták a napilapban.

Az ünnepségen beszédek is elhangzottak, amelyeket a tudósításban részletesen ismertettek:

„A küldöttség vezérszónoka Burgeth József nyug. gimnáziumi tanár volt, aki megható hangon a könnyekkel küzdve mondotta el beszédét. A meghatótság az ünnepeltre és a hallgatóság nagy részére is átragadt. Beszédében Burgeth József utalt a közte és az ün-

emberek a történelemben

MELKAY ÁLMOS, A SZABADKAI „OLASZ TISZT” *Molnár Tibor*

nepelt között fennálló 43 évi barátságra és együttműködésre, majd megemlítette, hogy a régi gárdából már csak kevesen vannak itt, akik ünnepelni eljöhettek. Ezt pótolja azonban a feltörő ifjúság, amely hasonló lelkesedéssel és odaadással áll vezére mellett. Ezután a ház nagyasznonyát, dr. Várady Imrénét köszöntötte fel és üdvözölte dr. Várady család tagjait, akik az ünnepélyes alkalommal összegyűltek a családi tűzhely körül. Az üdvözlőbeszéd dr. Várady Imre lelkes éljenzésével ért véget.”

Az üdvözlőbeszédre Várady Imre a következőket válaszolta:

„A hetvenedik életév küszöbén úgy érzem, sokkal tartozom még a magyar népnek és ezért új életrendet kell kezdenem. Csak azt várom, hogy fiam, dr. Várady József visszatérjen a katonaságtól, hogy az ügyvédi iroda ügyes-bajos dolgait átadhassam neki és akkor minden erőmet a magyar kisebbség szolgálatába állítom.

Ezzel nagy fogadalmat tettem, de erős a hitem, hogy vállalnom kell. Az a sok levél, távirat és üdvözlő amely az ország minden részéről hozzám érkezett, sok kívánságot tartalmazott, aminek megvalósítását tőlem várják, sőt azok egy részét már teljesülve is látják, ad erőt nekem arra, hogy népünk javára dolgozzam. A jövő munkájában nemcsak a régi bajtársai segítségére, hanem a fiatalokra is számítok, akiket nagy szeretettel nézek, mert bennük látom a jövő reménységét” – olvashatjuk a politikusi szavait a Reggeli Újságban.

Várady Imre külön szót a megjelent ifjúsághoz:

„Tudjátok meg, hogy nem lesz könnyű dolgokat, sokat várnak tőletek. Az élet megtanított arra, hogy az adott helyzettel, a reális valósággal mindig számolni kell. Legyetek erősek abban a küzdelemben, amit magyar véreink boldogulása érdekében ki kell fejtenetek.”

Végül a bánáti politikus a küldöttség hölgytagjaihoz is intézett néhány szót.

„Legyenek büszkéek arra, hogy magyar leányoknak születtek és érezzék át kötelességüket, ami ezzel jár. Enyhítsék azt a mérhetetlen nyomort, amely a szegény magyarságot sújtja. Szégyenérzet nélkül el kell ismernem itt feleségem érdemeit, aki a nőegyleti hölgyekkel együtt fáradhatatlanul dolgozott a jamurai és erdősrői negyed magyar szegényei nyomorának enyhítése érdekében. Ne felejtsek el, hölgyeim, hogy ha egy szegény magyar gyermeken segítenek, egy magyar lelket mentenek meg.”

A tudósítás szerint Várady Imre a beszéd után megvendégelte a küldöttség tagjait. Ezt az ünnepséget követően a politikus még sok születésnapot érhetett meg, hiszen 1959. február 5-én kilencvenkét évesen hunyt el Nagybecskerekben.

Felhasznált irodalom

- Ünnepelünk! Várady Imre hetvenéves. *Reggeli Újság*, 1937. február 27. 3.
- Dr. Várady Imre ünneplése. *Reggeli Újság*, 1937. február 28. 4.
- A. Sajti Enikő: *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Várady Imre (1867–1959) bánáti magyar politikus iratai*. Forum, Újvidék, 2016.
- Várady Lóránd: *Dr. Várady Imre. Létkünk*, 2005. 4. sz. 82–94.
- Csuka János: *A délvidéki magyarság története 1918–1941*. Püski Kiadó, Budapest, é. n.

Az Adria partján, a Kvarner-öbölben fekvő Fiume első írásos említése 1260-ból származik: a IV. Béla királyunk által kibocsátott oklevélben Rika (azaz Rieka) formában, az azonos nevű várost és folyót is jelölve.

A kikötőként is jelentős város birtokosai az idők során cserélődtek. Magyarország számára akkor vált fontossá, amikor 1779. április 23-án – corpus separatumként – sikerült bekebelezni: a Mária Terézia által kibocsátott oklevél első pontja kimondta, hogy Fiume és kerülete Magyarország koronájához tartozó külön területnek tekintendő, amely nem tartozik Horvátországhoz, és nem azonos a Horvátországba bekebelezett buccari kerülettel. A császárnő azonban hiába csatolta Fiumét Magyarországhoz, hiába tartotta II. József tiszteletben a város autonómiáját, a magyar országgyűlésnek nem sikerült törvénybe foglalnia. Ennek oka az volt, hogy II. Lipót megtagadta a törvényjavaslat szentesítését, arra hivatkozva, hogy Krajna tartomány rendjei igénytelten léptek fel a város birtoklása kapcsán. Ennek alapján a zágrábi tartománygyűlés is vérszemet kapott, követeléssel állt elő, aminek következtében a fiúmei kérdés megoldatlan maradt.

Az 1807. évi IV. törvénycikk kimondta, hogy Fiume közvetlenül Magyarországhoz tartozik. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukását követően horvát igazgatás alá került. A horvát–magyar kiegyezés után, 1870-től a város kormányzata királyi jóváhagyással provizóriumként működött. Az Andrássy-kormány ettől kezdődően komoly fejlesztéseket fogantatosított: 1871-ben megkezdődött a korszerű kikötő kialakítása, 1873-ban a vasút is elérte Fiumét.

1910-ben a város 49.726 lakosának 51 százaléka olasz, 25 százaléka horvát, 13 százaléka pedig magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A kormányzó magyar volt, rajta kívül számos magyar hivatalnok, tanár, mérnök, vasutas és munkás is betelepült és dolgozott itt.

Az első világháborút követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került volna, amit sem a helyi lakosság zöme, sem Olaszország nem fogadott el. 1919 őszén Gabriele d’Annunzio költő olasz szabadcsapatok élén átvette a hatalmat Fiumében. Mivel nem csatlakozhattak Olaszországhoz, egy év után kikiáltották a Carnarói Olasz Kormányzóságot. A délszláv állam és Olaszország 1920 novemberében

Rapallóban egyezményt kötött, amely biztosította Fiume függetlenségét és szabad városi státuszát. D’Annunzio viszont sem az egyezményt, sem a választások kiírását nem fogadta el, ezért 1920 karácsonyán az olasz flotta lőtte Fiumét. 1921 áprilisában a városban választást tartottak, amelyet a függetlenségi párti Ricardo Zanella nyert meg. Kormányával azonban egy év múlva a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba menekült, mert a Giovanni Guriati vezette fasiszták puccsot hajtottak végre.

A „szabad állam” a fennállásának maradék két évében is a nyugtalanság fészke maradt, gyakran az olasz csapatoknak kellett rendet teremteniük. Mussolini olasz miniszterelnök és I. Sándor jugoszláv király 1924 januárjában egyezett meg Fiume szabad állam végleges felszámolásáról: a várost olasz, Sušak kikötőnegyed pedig szerb–horvát–szlovén fennhatóság alá helyezték. 1924. március 26-án végleg eltűnt Európa térképének érdekes színfoltja, amelyet elfogadtak a franciák és a britek is.

Felosztása nem oldotta meg véglegesen a terület hovartartozását, annak problémája kiújult a második világháború lezárása után. Ekkor azonban Olaszországnak nemcsak Fiuméről, hanem az Isztriai-félszigetről is le kellett mondania Jugoszlávia javára. A város Rijeka néven Jugoszlávia, majd 1991-től Horvátország része.

Pénzügyigazgatósági irodatisztként került 1883-ban Fiuméba Szabadkáról Melkay Alajos, akinek édesapja – az 1914-ben elhunyt Melkay György – Szabadkán tekintélyes föld- és szőlőbirtokkal rendelkezett. Fiumében látta meg a napvilágot 1895. február 17-én – Alajos és neje, Lesbina Szerafina gyermekeként – Melkay Álmos. A házaspárnak rajta kívül még öt gyermeke nevelkedett fel: Irma, Árpád, Ilona, Boriska (1905) és Tomor.

Álmos az 1914/15-ös iskolaévben magántanulónként fejezte be a fiúmei m. kir. állami főgimnázium VIII. osztályát, 1915 májusában érettségizett. A háború kirombanását követően vonult be Szabadkára, a m. kir. 6. honvéd gyalogezredhez. Érettségizettként egyéves önkéntes tiszti tanfolyam elvégzésére jogosult. 1916. július 16-án hadapródként, amikor a szabadkai 6-osok a Keleti-Kárpátokban, Kirlibabánál (ma: Cárlibaba, Románia) harcoltak, orosz hadifogságba esett. A szabadkai hadkiegészítő parancsnokság 1917. március 17-ei keltezésű névjegyzékében hadnagyként hivatkoznak rá, feltehetően ha-

difogságba kerülése ellenére is megérkezett az előléptetése.

Hadifogolyként Oroszország ázsiai részére került, egészen a Távoll-Keletre. Legfontosabb állomáshelyei nyomon követhetők: Krasnojarszk, Nikolo-Alekszandrovska, majd Krasznaja Recska.

Álmos Krasznaja Recskából tábori lapot küldött szüleinek: tájékoztatta őket, hogy egészséges. Tudásszomjas ifjúként természettudományos könyveket kért. Ebben a hadifogolytáborban élénk kulturális élet folyt: az itteni hadifogolyszínház 1919 novemberében színre vitte a *Csárdáskirálynőt*. Az orosz összeomlást követően a tábort előbb japán, majd amerikai csapatok vették át: a táborlakóknak ebben az időszakban elképesztően magas összeg, havi 25 amerikai dollár zsold járt.

Hősünk Krasznaja Recskából Habrovszkba, majd onnan feltehetően Vlagyivosztokba került. Ismeretlen időpontban, rejtélyes körülmények között olasz tiszt vált belőle. Feltehetően olasznak vallotta magát, amit alátámasztott, hogy fiúmei születésű lévén anyanyelvi szinten beszélt olaszul, és talán édesanyja is olasz nemzetiségű lehetett.

Melkay Álmos személyéről a Magyarország napilap 1929. szeptember 12-ei számában *Vlagyivosztoki emlék* címmel Mezey István emlékezett meg, aki olasz tiszti egyenruhában találkozott vele. Capitano di Melkay – ahogy ekkor Álmos nevezte magát – megkérte volt bajtársát, hogy ne árulja el valódi kilétét.

Melkay Álmos olasz katonatiszti szolgálatáról az olasz hadilevéltár által őrzött levéltári anyagban nem sikerült bizonyítékot találni.

Az viszont biztos, hogy az 1920-as évek elején visszatért Szabadkára, és Palicson lakott. Apja 1922. május 17-én 65 éves korában Szabadkán elhunyt. A Melkay örökösök a hagyatékából származó Kovács utcai lakóházat 1923 nyarán eladták Horváth Imrénék és feleségének, a járásbíró-ság azonban megtagadta Álmos 1/6 részének telekkönyvezését, és az átírásra csak 1926 júliusában kerülhetett sor.

Melkay Álmos, Boriska húgával egyetemben, 1926 februárjában ügyvédje révén kérelemmel fordult Szabadka város elöljáróságához illetőségének megállapítása céljából. Erre azért volt szükségük, hogy útlevelet kapjanak, és Fiuméba távozhassanak. A kért okmányokat megkapták, és a rejtélyes „olasz tiszt” végleg elhagyta Szabadkát.

Fiume a XX. század elején (képeslap, magánygyűjtemény)

könyv

AZ ÚJ SYMPOSION BEFEJEZETLEN/ BEFEJEZHETETLEN TÖRTÉNETE

Lódi Gabriella

Ladányi István: *Megújuló befejezetlenség. Az Új Symposion folyóirat arculata, szerkesztési gyakorlatai és műfajai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022

„Az Új Symposion története a vajdasági magyar irodalom nagy története, kulturális identitásának része. Narratívateremtő erővel bírt, első nemzedéke legendát teremtett, a szó eredeti értelmében követendő mintaként mutatta fel a folyamatos megújulás, az önelvű kultúrateremtés, a korábban nem létező elgondolhatóságának az igényét” – összegzi Ladányi István az Új Symposion jelentőségét folyóirat-monográfiájában, a Gondolat Kiadónál megjelent kötetben, melyben, bevallása szerint, máshová teszi a súlypontokat, mint ebben a témakörben megjelent más kiadványok. Elsősorban az irodalmi, művészeti, valamint a folyóirat-szerkesztésben megnyilvánuló alkotótevékenység áll érdeklődése középpontjában, és kevesebb teret kapnak a korábbi megközelítésekben, átfogó tanulmányokban tárgyalt, eseménytörténeti, társadalom- és politikátörténeti vonatkozások.

Ladányi István egy olyan jelenségről ír, amely valóban megkerülhetetlen részét képezi a vajdasági magyar irodalom történetének. Értekezése szerint sok tekintetben sikertörténetről is beszélhetünk az Új Symposiont illetően, hiszen a folyóirat „szükségsszerűként mutatta fel a saját létét, és létrehozta a maga helyét

a vajdasági, az egyetemes magyar és a jugoszláviai kulturális térben”.

A kötet az Új Symposionnal foglalkozó eddigi tanulmányoktól eltérően azt a folyamatos reflexiót követi nyomon, amely a folyóiratot hetilapmellékletként való megjelenésétől periodikumává való alakulásáig jellemezte, és további irodalmi utóéletével, hatástörténetével foglalkozik, egyfajta „történelmi tapasztalatként” összefoglalva.

A Symposionnal mint melléklettel is foglalkozik, szót ejt előzményeiről és keletkezésének körülményeiről. A *megújulás napi gyakorlatai* című fejezet betekintést nyújt a modern és avantgárd meghatározásokba. A Symposion folyóirat, amely a címlapján művészeti-kritikai folyóiratként határozta meg önmagát, az Ifjúsági Szövetség Tartományi Választmánya részéről jóváhagyva, önálló sajtószerként működhetett 1965. január 15-étől. „A lapindítás már érett és tudatos koncepcióval rendelkező szerkesztőségként mutatja fel a symposionistákat” – írja Ladányi. Továbbra is vezető műfajaik maradnak a kritika és az esszé, áthozzák a folyóiratban a melléklet identitását is meghatározó Ex Libris kritikai rovatot. Az első nemzedék által szerkesztett éveiben a folyóirat a modernségsmény jegyeit hordozza magán. Hagyomány és modernitás konfliktusában mindig a modernség oldalán határozza meg magát, mely konfliktusnak kifejezetten teremtője is. A *Műfordítás és kulturális identitás*

című fejezet a folyóirat jugoszláviai kulturális beágyazottságával foglalkozik, a jugoszláv multikulturális modellben való részvétel sikeres magvalósulásaként.

A symposionisták által preferált irodalmi műfajok, az esszé, a kritika külön fejezetet kap a kötetben, kiemelve a szerkesztők által művelt, rendkívül műfajtudatos lapírást-szerkesztést. A műfajközöttség, műfajhatárokkal való kísérletezés sem idegen tőlük, valamint a performance-szal való próbálkozás, amely – Ladányi István meghatározása szerint – „művészetek határait megsértő alakzat”. Összességében véve a domináns műfajok mellett (esszé, kritika, vitacikkek, irodalmi és kulturális, valamint közéleti reflexiók, tanulmányok) a kísérletezés, a szabadvers és a vizuális költészet, sőt a folytatásos regény is teret kap a lapban.

A szerző végigvezeti mindhárom Symposion-nemzedék történetét, amely nem diadalmenetként a konfliktusokat, rivalizálásokat is rögzíti, kulturális, irodalmi identitásunk részeként tüntetve fel azokat. Ahogyan írja, a folyóirat neve is, az Új Symposion, mivel világos utalás Platón *Lakomájára*, „folyóiratnévként a beszélgetés, a vita helyeként aposztrofálja az orgánomot, ezért meghatározó műfajai is dialogikus jellegűek: valamilyen korábbi műre, eseményre, jelenségre reflektálnak, vitára hívnak vagy belső dialógust folytatnak”.

Külön fejezetet kapott a műben a folyóirat hatása, utólete, befejezése. Nemzedéki identitás-

formáló szerepe értelmiségi életutak mentén követhető végig, az első nemzedék fellépése meghatározó és mintaadó hagyománynak is bizonyult. Fellépésükkel – természetesen nagymértékben élve azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az akkori társadalmi körülmények lehetővé tettek – átforgatták a vajdasági magyar irodalmat, „a vajdasági magyar kultúra diszkurzusában domináns szótartalmat képezték”, és bekerültek nemcsak a határon túli irodalmi kánonba, hanem az egyetemes magyar irodalomtörténetekbe is.

Ez a könyv olvasásra biztat, a Symposion olvasására. Akár az

egykori nyomtatott lapszámok kézbevitelére, akár a digitalizált példányok fellapozására, ugyanis a folyóirat publikálási forma lényegét élte, azt, hogy a megjelent szövegek, viták, értekezések, a folyamatosan alakuló és újraértelmezhető párbeszédet a *befejezetlenség*, mondhatni, *befejezhetetlenség* jellemzi. Az olvasásmódunk, értelmezési tereink a Symposion első számának megjelenése óta a végtelen felé tágnak, ugyanis/hiszen ez a történelmet író periodikum „nem a meglévő alapokra építette önmagát, hanem a formákat nem nyert jövő felé fúródott” (Ladányi 2022).

KORRAJZ SZEMÉLYES TÖRTÉNETEKkel ÁTSZÖVE

Mihályi Katalin

Bordás Győző: *Velünk történt. Válogatott novellák*. Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék, 2023

Kíváncsiság és mesélőkedv. Ma is ez jellemzi az immár 75 éves Bordás Győzöt. Rögzültek benne a gyermekkorában a szülei verbászi virágkertetében egy-egy virágszokor vagy koszorú megrendelésekor hallott történetek, amelyekben múlt és jelen is szerepet kapott, emberi sorsok, tragédiák bontakoztak ki. A szomszédban, Pechán Béláéknál a képzőművészet iránt ébredt fel egy életen át tartó szenvedéllyel az érdeklődése. Szirmai Károly író figyelt fel a gimnazista Bordás Győző első szárnypróbálgatásaira, mesélt neki a vajdasági magyar irodalmi élet múltjáról.

Fiatal újságíróként a hetvenes években végigkísérte a művelődési élet minden fontos momentumát, például az Újvidéki Színház 1973-as létrejöttét, ott volt a Kanizsai Írótábor első összejövetelén is. Később a Híd irodalmi folyóirat szerkesztőjeként, a Forum Könyvkiadó vezetőjeként ugyancsak az irodalmi és képzőművészeti élet nagyjaitól volt állandó kapcsolatban, barátságban, s bokros teendői közepette

mindig szakított időt azokra a beszélgetésekre, amelyek ma már a művelődéstörténet, művészettörténet, irodalomtörténet tárgykörébe tartoznak.

Mindezek az élmények, tapasztalatok akár áttételesen, regények, dokumentumnovellák, monográfiák, tárcák formájában meg is jelentek az évtizedek során eddigi irodalmi opusában. Ugyanígy irodalmi munkássága szerkesztésénél képezi a családjá, szülővárosa gazdag múltja, e közeg jellegzetes személyiségei sorsának alakulása is a történelem viharos fordulatai közepette.

A 75. születésnap kapcsán most megjelent novellák mögött óriási kutatómunka, dokumentumanyag áll, de Bordás Győző úgy tud mesélni a tényeken túl a múltbeli mindennapokról, hogy a fikciót is hitelesnek érezzük, egyszerűen ott vagyunk mi is a történet sodrásában. Beavatottá válunk, legyen szó családi titkokról, háborús időkről, néma daccal, méltósággal lerótt kegyeletről. Az egyik novella főhősével, a korosodó íróval együtt olvassuk a rosszindulattól csöpögő és cseppet sem veszélytelen recenzensi jelentést a hetvenes évekből. Egy másik novella olvasásakor ámulunk, mi mindent rejt az egykori III/

III-as akta, amelyben a besúgói jelentésben a megfigyelték között „B. Gy. jugoszláv állampolgár” is szerepel. Az íróval együtt éljük át ismét Újvidék ’99-es bombázását. Ez utóbbinál óhatatlanul felidézzük a párhuzamos élményanyagot, és bizony egy-egy novella olvasásakor az is felmerül bennünk, mi mindennek nem jártunk utána saját családjunk, szülővárosunk történetével kapcsolatban, mennyi a fehér folt. Bordás Győző rendkívül igényesen megírt történeteit olvasva nem csak egy-egy korszak, egy-egy közeg elevenedik meg, miközben minden dokumentumnovellában van olyan elem, amit csak ő mesélhet el, és ezáltal sokkal tájékozottabbak is leszünk múltunkról.

A *Velünk történt* Bordás Győzőnek az elmúlt évtizedekben született kisprózáiból készült válogatás. A 24 novellát tartalmazó kötetet Buzás Márta szerkesztette biztos kézzel és ízléssel, aki lektorként évtizedeken át közvetlen munkatársa volt az írónak. A kötetben szereplő doku-

Bordás Győző
VELÜNK TÖRTÉNT

mentumnovellákat Maurits Ferenc festőművész válogatásában Hangya András festményei illusztrálják, gazdagítják. Miért éppen Hangya alkotásai? A kötet olvasásakor ez is kiderül.

A LENYAKAZÓ

Douglas Preston - Lincoln Child: *A végtelen éjszaka városa*. Fordította Rácz Péter. General Press Kiadó, Budapest

A rendelkezésemre álló források szerint a Douglas Preston – Lincoln Child szerzőpáros eddig húsz regényt írt, amelyeknek Aloysius Pendergast, a Szövetségi Nyomozó Iroda külön, különleges ügynöke a főszereplője, és ezek mind-egyikét magyarul is olvashatjuk. A sorozat tizenhetedik kötete akadt most a kezembe, de nem az FBI különleges ügynökének személye miatt olvastam, hanem mert a Preston–Child szerzőpáros együtt és külön-külön is remek történeteket fundál ki.

De kezdjük az elején. Pendergast elképesztő gazdagságban él, a szövetségi ügynökökkel szemben egy hatalmas Rolls-Royce a járműve, sofórt tart, házvezetőnőt, a pénz soha nem jelent gondot számára. Constance Greene a fogadott lánya, olykor fegyvertársa, ő sem szűkölködik a vagyonban. Ebben a regényben a nő különös módon nem jut aktív szerephez. Nem mellékesen Pendergast a sorozatgyilkosságok szakértője, ez magyarázza, hogy részt vesz egy nem szövetségi ügyben, egy Vincent D'Agosta hadnagy, mellesleg a barátja által vezetett városi nyomozásban.

A regény címe, *A végtelen éjszaka városa* nem fedi teljességében a tartalmat. Egy túlbuzgó, szakmájában lassan lecsúszó, bizonyítani óhajtó újságíró adta címmel az első büntényről beszámoló cikkének, és a sorozatosan ismétlődő gyilkosságok kapcsán mintegy szállóigévé vált. Történt ugyanis, hogy New York egyik leggazdagabb emberét, egy informatikai cégnek a vezetőjét pótolhatatlan veszteség érte, nagy lábon élő, pénzherdálásra berendezkedett lányát meggyilkolták, és a fejét eltávolították. Rövidre rá egy ugyancsak dúsgazdag, a legkorszerűbb védelmi rendszer közepette élő sztárüggyvédet is, aki nem mellékesen a maffia üggyvédje, meggyilkoltak, és ugyancsak lenyakazták, majd egy, a pénzben dúskáló fegyverkereskedő került sorra. Az éjszakai emberölések folytatódtak, az újságíró a hírnevének biztosítása érdekében kreált egy teóriát, miszerint a mutatkozó eltérések ellenére ugyanaz a személy követhette el a bűncselekményeket, amelyekkel a városban élő felső tízezer megbüntetését kívánta elérni. Cikkének hatására a gazdagok menekülni kezdtek a városból, jobb híján a nyomozóhatóság is magáévá tette az újságíró feltételezéseit, sőt egy pap szabályos flashmob révén bűnbocsánatot hirdetett azok számára, akik hajlandók máglyára vetni világi hívságuk jelképeit, megszabadulnak gazdagságuk szimbólumaitól. Elképzelését Girolamo Savonarola középkori domonkos szerzetes és prédikátor nyomán valósította meg, aki Firenzében megszervezte a hívságok máglyáját. Ugyanezt tette a regényben szereplő pap a Central Parkban, amiért őrizetbe vették, és igazi büntetése az lett, hogy még látta, amint lelkes hívei vérszemet kapva kapkodják ki a hívságok máglyájának hamvaiból az értékesebb darabokat. A kapzsiság fölötti győzelembe vetett hite miatt viszont legalább nem halt máglyahalált, mint eszményképe, Savonarola. Pendergast már ek-

kor tudta, hogy a gyilkosságok nem a szegénység és a gazdagság ellentétének függvényei, hiszen elvetemült emberek egyaránt akadnak a szegények és a gazdagok körében, de erről csak a későbbiek során tájékoztatta társát és barátját, D'Agosta hadnagyot.

Pendergast ebben a regényben a korábbiaknál is szófukarabb. Olybá tűnik, hogy a mellékvágányon maradt mindaddig, amíg el nem érkezett a sorozatgyilkos kilétének felfedése és a gyilkos hajsza közöttük. A részleteiben megkomponált, mégis az egymást hajszólok intelligenciájára és intuíciójára hagyatkozó fizikai, fegyveres leszámolás során az FBI ügynöke elveszíti kedves kollégáját, de sikerül megmentenie a nyomozást vezető hadnagy életét. A reményvesztettnek, kiégettnek tűnő FBI-ügynök – aki ráadásul a nevelt lánya, Constance elhatározása miatt, hogy fiával Indiába költözik egy eldugott kolostorba, végtelenül szomorú – feltételezett korához képest fitt, strapabíró, logikája briliáns, de most magánál is ravaszabb ellenfélre bukkan, akiből ráadásul hiányzik az érzelmi intelligencia, így téves következtetései folytán többször is kelepcebe kerül. A nyomozónak az ellenfelét végül megszerzett dokumentumok, személyes titkok kreatív felhasználásával sikerül a hatóság kezére juttatnia. Az elkövetőt egyáltalán nem a gazdagok megbüntetése motiválta, áldozatai között egy szent életű nő is akadt, aki nem volt túl vagyonos, a múltjában semmi botrányosat nem lehetett felfedezni, tehát nem a vagyona és nem a múltbéli botlásai miatt vált áldozattá, akit a sajtó által Lenyakazónak

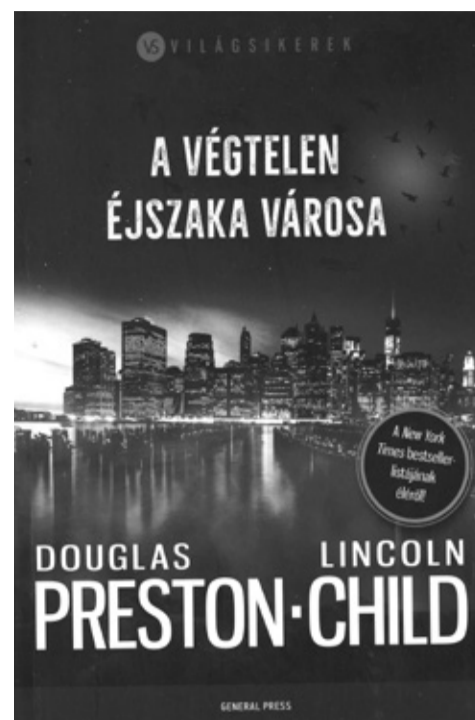
keresztelt tömeggyilkos fényes nappal, nagy tömeg előtt ölt meg és fejezett le.

Apropó sajtó: a már említett, öntelt újságíró úgy vélte, hogy a bűncselekmények indítéka az áldozatok múltjában rejtőzik, ki is teregetett minden tudhatót az első áldozat korábbi cselekedeteiről, abban a meggyőződésében, hogy a nyilvánosság megvédi őt a szerencsétlen lány apjának bosszújától, de önhittségével túllőtt a célon, az agyafúrt informatikai mágus aljas csalással egy időre börtönbe juttatta, így kivonta a forgalomból, megtépázta megbecsültségét. Vagyis a sajtó sem mindenható, miként a keresztény prédikáció sem az.

Aloysius Pendergast szövetségi különleges ügynök ismét kiváló emberismeretének, remek logikájának, találmányosságának, ügyességének köszönhetően a végére járt a végtelen éjszaka városa történetének. Ezek a készségei a regény végén, a szerzők által „macska-egér harcnak” nevezett kölcsönös vadászat során teljesülnek ki, amikor többször is szerepet cserél a préda és a vadász. Nagyon izgalmas ez a befejezés, ám szerintem hatásvadász a leírás. Ennek hiányában viszont Pendergastnak szinte nem is jutott volna szerep a történetben. A hívságok máglyája kihagyható epizód lett volna a krimiből, egyedüli funkciója, hogy ellensúlyozza a gazdagok menekülését New Yorkból, noha az aránytalanul kevesebb helyet kapott, mint a prédikátor által mozgósított tömeg cselekvése. Ezzel szemben telitalálatnak bizonyult az újságírói szál bevonása a krimibe.

A pergő befejező részt leszámítva érezhető a regényen a szerzőpáros el-

Fekete J. József

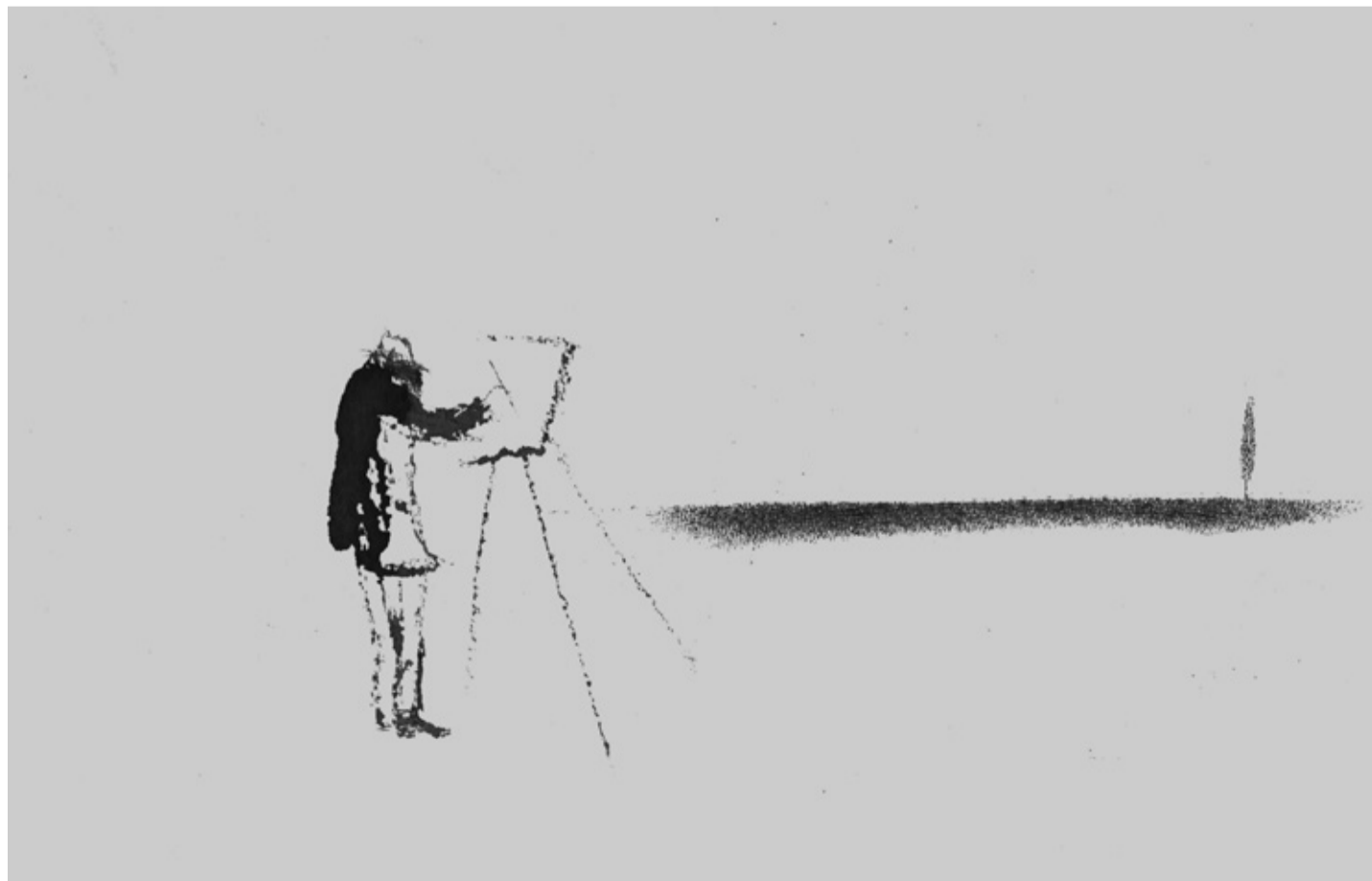
fáradása, sok a töltelékzöveg, például egy francia étteremben elköltött vacsora részletekbe menő leírása teljesen felesleges.

Az elkövetőről még nem szóltam semmit. Nem is teszem, mert a regény tétje az illető kilétének felfedése. Mindössze ennyit segítek: ha valaki látta a 2006 és 2013 között vetített *Dexter* című amerikai televíziós sorozatot, a címszereplő, Dexter Morgan hasonló sorozatgyilkos, mint a most bemutatott regényé, azzal a különbséggel, hogy az érzelmentes Dexter a hatóság által elérhetetlen gonosztevőket iktatja ki a társadalomból, míg a Preston–Child regény elkövetőjét más, alantasabb motiváció vezérli.

KI

A teremtő ember fokozottan befelé figyel, hogy „kilehelhesse Ön-magát”. Ha ezt az állandó befelé figyelést, befelé való hallgatóságot nem egyensúlyozza az életében ki, másra figyelő és másért való önfeladással – végül önnön egójába záródik, beto-kozódik. Véleményem szerint ez az egyik oka a művészek kö-

rében oly gyakori depresszióknak, kedélybetegségeknek. Erre is, és nem csak az élet előtti alázat és kötelesség lélek-megtartó voltára utalhatott Kodály, amikor azt mondta, hogy aki egész életében csak a művészetének és a művészetéből él, az végül törvényszerűen elveszíti azt. **b. z.**

CSATORNA SZÜLETETT

KISS JÓZSEF MŰVE

Bordás Győző / Bordás Attila: *Csatorna született*. Miloš Crnjanski Vajdasági Művelődési Központ – Tiski cvet, Újvidék, 2022

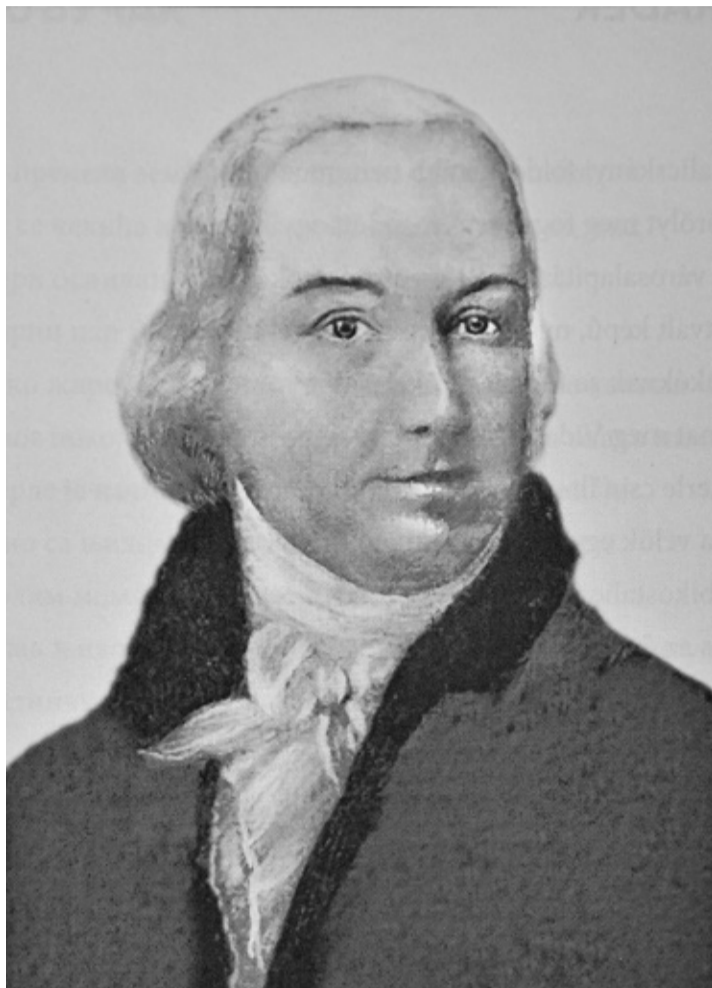
A fenti címmel új könyv ősbemutatóját tartották ez év március 15-én Verbászon, majd májusban Bácsfeketehegyen, és azóta más helyszíneken is bemutatásra került a kétnyelvű – magyar és szerb – könyv. A cím a mindennapi olvasó részére szokványosnak tűnik, az alcímben szereplő név mindennapi magyar név. A tartalom már sokkal izgalmasabb, érdekfeszítőbb. A könyvbemutató helyszíne nem véletlenül Verbász, a Szirmai Károly Művelődési Ház, a csatorna mentén elterülő iparváros, Bordás Győző és Bordás Attila szerzők szülőhelye, Kiss Józsefnek, a csatorna tervezőjének és nagyobb részben építőjének a nyughelye.

A könyv megjelenésének több előzménye van. A csatorna, amelyről az iskolában DTD-csatorna néven tanultunk, mindenki számára természetes folyammá tűnik. Pedig nem az. Ember alkotta műtárgy. Kiss József (1748–1813) nem idevalósi, nem vajdasági, hanem a bécsi udvar részéről Bácskába, pontosabban Apatinba konkrét feladattal ide helyezett hadmérnök. Honnan az összefüggés? Vissza kell mennünk bácskai környezetünk történelmében a 18. század végéhez. Itt a könyv bemutatásával a saját tapasztalataimat is említenem kell, hogy a tartalmát és kétnyelvű jelentőségét jobban megértsük.

Tapasztalatom, hogy Vajdaság vízrajzi-történelmi múltja a vízügyben dolgozó szakemberek és mások előtt is gyakran igen tévesen vagy alig ismert. Ez okból is eredhet mind több, szerintem pontatlan földrajzi megnevezés.

A győztes zentai csata, valamint a karlócai béke megkötése után (1699) a török defterek az Újvidék–Baja–Szeged háromszögben mindössze 35 000 személyt tartottak nyilván. Bácska elmozdított, lápos, náddal benőtt terület volt. Akkor még nem létezett árvízvédelmi gát a Dunán és a Tiszán. Domborzatilag Bácska nagyobb része, Bánát teljes területe a levonuló árhullámok szintje alatt fekszik. Magától értetődik, hogy minden árhullám levonulása után ezek a területek víz alá kerültek, a mélyebb, laposabb területek pedig elmozdítottak. Domborzati szempontból ma is ez a terepi állapot, anynyi eltéréssel, hogy megépültek a szükséges árvízvédelmi építmények. Pontosan állapítja meg a szerző, amikor ezt a területet a mi Kis-Hollandiánknak nevezi.

Kiss József a gyerekkorát Apatinban töltötte, a család 1754-ben költözött oda. Apját a katonai szolgálat hamarosan hadba szólította, és 1758-ban odaveszett az osztrák–porosz háborúban. Özvegye a két árvával elhagyta Apatint. József és öccse, Gábor Bécsben katonai akadémiát végeztek. Hadmérnöki tanulmányaik befejezése után tanulmányútra Angliába mentek. Hazatértük után József megnősült, három gyermeke született. Családjával 1785-ben Apatinban telepedett le, beköltözve az általa tervezett, szilárd anyagból készült családi házába. Megbízást kapott a letelepülendők (Bácska és Bánát újratelepítői) részére a telkek kimérésére. Megbízata mellett számtalan más – mai szakkifejezéssel élve – főleg középületet tervezett. A Dunát a Tiszával összekötő csatorna terve alapos előkészítő felmérés

Kiss József

után született meg. Tervét az udvar három pályázat közül választotta ki, és így vált megvalósíthatóvá.

1794-ben kezdődtek a munkálatok. Terve alapján a munkálatokra ötezer munkásra és négy évre volt szüksége. A könyv a körülményeket, a munkálatok késésének okait is részletezi. Ebben az időben semmilyen gépesítés nem létezett a föld kitermelésére, a teljes földmennyiséget kézi erővel kellett kitermelni. A kivitelezés munkálatai objektív okokból késtek, Ezért a tervezőt bevádolták az udvarnál. A vádakra mérnöki precizitással válaszolt. Mai szemmel nézve a vádak csak részben voltak megalapozottak, inkább rosszindulatúnak mondhatók. Az udvar azonban elfogadta a vádat, így leváltották vezetői pozíciójáról. Helyébe új vezetőt neveztek ki, aki a felmerült problémákat szintén nem tudta megoldani. A sok felmerült nehézség ellenére a csatorna 1802-ben, nyolc év kivitelezés után elkészült. Ferenc császár (1792–1835 között uralkodott) az új csatorna Zombor–Verbász szakaszán 1807-ben végighajózott.

Kiss József kegyvesztetté vált, és részben visszavonult. A beígért nyereségre szeszedés töredékét per útján tudta behajtani a részvényesektől. Nem maradt tétlen. Mérnöki képesítését és tudását a csatornaépítő társaságtól függetlenül a magánéletben alkalmazta. Többnyire a középületek tervezése felé fordult, melyek közül több nem maradt rajzpapíron, hanem meg is épült. Templomok, iskola-épületek tanítói lakással, polgári (családi) házak, száraz- és vízimalmok, sörházak, vendégfogadók tervezésével foglalkozott, ami igen széles körű tervezői munkát jelentett. Leváltásával rosszakarói nem tudták megfosztani másik komoly tisztségétől. Húsz éven át a bács–szerémségi evangélikus egyházmegye főgondnoka volt, és maradt haláláig. Részben elfeledve halt meg. Örök nyugalomra az általa tervezett, szőlőjében épített kriptába he-

lyezték Verbászon a zsilip szomszédságában. Síremléke inkább emlékmű, mintsem egyszerű kriptá. Az idők folyamán a komoly megrongálódás miatt kétszer kellett felújítani, mindkétszer a leszármazottai tették ezt meg. Cseresnyésné Kiss Magdolna, a Századvég Alapítvány kuratóriumának elnöke a hetedízigleni leszármazottja. Nagypapa, Kiss József ötödízigleni leszármazottja az 1944/45-ben magyarok ellen elkövetett atrocitások egyik verbászi áldozata. Halálának 210. évfordulóján Verbászon ez év március 15-én emlékmisét szolgáltattak.

A csatorna lerövidítette a vízi utat a Tiszán és a Dunán át kelet–nyugat irányban. Abban az időben ennek komoly gazdasági jelentősége volt. A csatorna mentén létesült településeknek, Szenttamásnak, Verbásznak, Kúlának, Cservenkának gazdasági fellendülést hozott. Több mint nyolcvan év telt el, amikor megépült a következő jelentős közlekedési közmű, a Szabadka–Újvidék vasútvonal.

Csatornaépítés terén tekintsünk ki a nagyvilágba. Időrendben a Szezei-csatorna 1859–1869 között épült. A Panama-csatorna építésére 1881-ben alakult meg Lesseps tervezővel az élen a beruházási társaság. A csoport 1889-ben csődbe jutott, és mintegy százezer befektető pénze veszett el. A munkálatok csak később, 1914-ben fejeződtek be. A Korinthoszi-csatorna 1882–1893 között épült. Tervezője Türr István. Valamennyi csatorna jóval Kiss József tevékenykedése után épült.

Manapság mind gyakrabban találkozunk olyan út menti táblákkal, amelyek az út alatti folyót vagy csatornát nevezik meg. Nagymértékű tarkaságot látok ezen a téren. Valamennyi tábla szerb nyelvű. A megnevezések, amelyekkel találkozunk: Kanal DTD, Bački kanal, Veliki Bački Kanal, Hidrosistem Dtd, és néha szóban, szerbül és magyarul is hallom, hogy Ferenc József-csatorna. Nos, a vízrendszer kifejezés alatt Vajdaság-szinten a csak-

nem 2000 kilométer hosszú csatornahálózatot kell érteni, és nem egy csatornát. A nagy folyók mellett Bácskában a Kiss József tervei alapján megépült csatorna után épült a Kissztapár–Újvidék csatorna 1872–1875 között. Tervezője Türr István, aki később a Korinthoszi-csatornát tervezi. Az első ásónyomot a munkálatok kezdetekor az uralkodó Ferenc József császár (1848–1916 között uralkodott) végezte el. Ezt a csatornát lehetne Ferenc József-csatornának nevezni.

A többi csatornahálózat későbbi megtervezésében és kialakításában legnagyobb szerepe Nikola Mirkov mérnöknek és sok további szakembernek van. Nikola Mirkov emlékszobát kapott Kamancon a Marczibányi-kastélyban elhelyezett vízgazdasági levéltárban. Az emlékszobában megtalálható a Budapesti Műszaki Egyetemen kiadott leckekönyve Mirkov Miklós névre. Két éven át Budapesten végezte tanulmányait.

A könyv bemutatja az előbbieken említett több középületről készült tervrajzot. A csatornaépítő műszaki rajzolóknak is kiváló szakember volt. A tervrajzok az akkor rendelkezésre álló rajzfelszerelés mellett nagyon precízen és igényesen vannak elkészítve. Tervei abban a korban átgondolt, jövőbe mutató épületeket irányoztak elő. Igazi műszaki ember volt.

A kötet Kiss József csatornaépítő korszakalkotó művét térben és időben mutatja be. A csatorna a megépítések nem csupán európai, hanem világméretű építkezés volt, a kiadvány ezt a tényt pontosan taglalja. Helyes irányt mutat a csatornák elnevezésének újragondolására, netalán kiigazítására a történelmi tények alapján. Kiss József mérnöki nagysága a mai napig megkérdőjelezhetetlen. Ízig-ve rig szakember volt, nem tudott marakodni. Teljes munkássága feldolgozásra vár. Művének okkal és joggal a Ferenc-csatorna lenne a helyes megnevezése.

A könyv kétnyelvű formája ezért is megalapozott és indokolt.

Hallgató Imre

